

**ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΣΧΟΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ-ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ**

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΟΡΕΣΤΗ ΣΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ ΔΡΑΜΑΤΑ

**ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ: ΑΝΝΑΣ ΜΑΝΤΟΥΔΑΚΗ
ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ:Ι2013014**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ

**ΚΕΡΚΥΡΑ
ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ: 2017-2018**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1.	Ο μύθος του Ορέστη	4
2.	Πού εμφανίζεται ο Ορέστης.....	6
3.	Το Πρόβλημα χρονολόγησης των τραγωδιών	7
4.	Υποθέσεις τραγωδιών	9
4.1.	Αισχύλος - Χοηφόροι.....	9
4.2.	Αισχύλος – Ευμενίδες.....	10
4.3.	Ευριπίδης - Ηλέκτρα.....	11
4.4.	Ευριπίδης – Ορέστης	12
4.5.	Ευριπίδης – Ιφιγένεια Εν Τάυροις.....	12
4.6.	Ευριπίδης – Ανδρομάχη.....	13
4.7.	Σοφοκλής – Ηλέκτρα	14
5.	Συγκριτική προσέγγιση του Ορέστη στα δράματα και των τραγικών ποιητών. 16	
5.1.	Θέμα.....	16
5.2.	Πρόλογος-τόπος συνάντησης.....	16
5.3.	Σκηγή ωτακουστίας	17
5.4.	Αναγνώριση.....	18
5.5.	Επίκληση του νεκρού Αγαμέμνονα	19
5.6.	Σειρά φόνων	20
5.7.	Ερινύες-δίκη Ορέστη	21
5.8.	Ορέστης και Πυλάδης.....	23
5.9.	Ήθος Ορέστη	25
5.9.α.	ήθος στις “Χοηφόρους”.....	25
5.9.β	ήθος στις “Ευμενίδες”.....	27
5.9.γ	ήθος στην “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή	28
5.9.δ	ήθος στην “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη.....	30
5.9.ε	ήθος στον “Ορέστη” του Ευριπίδη	31
	ήθος στην “Ίφιγένεια εν Τάυροις”	33
5.9.ζ	Ήθος στην “Ανδρομάχη”	34

Πρόλογος

Στη παρούσα εργασία θ' ασχοληθώ με το πρόσωπο του Ορέστη, γνωρίζοντας πως πρόκειται για μια μορφή, η οποία έχει αποτελέσει πόλο αναζητήσεων και σχολιασμών καθώς και συχνή πηγή εμπνεύσεων για καλλιτεχνική δημιουργία.

Για να έχουμε μια σφαιρική εικόνα για τον Ορέστη θεώρησα σωστό να μελετήσω την παρουσία του στα σωζόμενα δράματα και των τριών τραγικών ποιητών, Αισχύλο, Σοφοκλή, Ευριπίδη, και μ' αυτό το τρόπο να επιχειρήσω να σχολιάσω και να συγκρίνω το ρόλο που ο καθένας από αυτούς του απέδωσε.

Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας καλύπτει ο μύθος του Ορέστη. Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για το πού εμφανίζεται ο Ορέστης και κυρίως σε ποιά δράματα των αρχαίων τραγικών ποιητών πρωταγωνιστεί ή συμμετέχει στη δράση.

Στο τρίτο κεφάλαιο, παραδίδονται κάποιες απόψεις σχετικά με τη χρονολόγηση των τραγωδιών “Ηλέκτρα”, “Ορέστης”, “Ανδρομάχη”, “Ιφιγένεια εν Ταύροις” του Ευριπίδη, “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, “Χοηφόροι” και *Ευμενίδες* του Αισχύλου. Με τις απόψεις αυτές, γίνεται προσπάθεια να διευκρινιστεί ιδιαίτερα ποιά από τις τρεις τραγωδίες, “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη και “Χοηφόροι” του Αισχύλου, οι οποίες πραγματεύονται το ίδιο θέμα, προηγείται της άλλης. Έτσι, θα διαπιστωθούν ενδεχόμενες επιδράσεις ή έμμεσοι υπαινιγμοί και διορθώσεις από τον ένα ποιητή στον άλλο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, περιγράφονται οι υποθέσεις των τραγωδιών “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη, “Ορέστης”, “Ανδρομάχη”, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, “Χοηφόροι” και *Ευμενίδες* για να μπορέσουμε να διαμορφώσουμε μια συνολική εικόνα, η οποία θα μας οδηγήσει στη σύγκριση.

Το πέμπτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη συγκριτική προσέγγιση του προσώπου του Ορέστη στις τραγωδίες, οι οποίες μόλις αναφέρθηκαν. Το κεφάλαιο αυτό, χωρίζεται σε υποκεφάλαια ανάλογα με το σημείο σύγκρισης. Έτσι, έχουμε σύγκριση όσον αφορά στο θέμα, στο πρόλογο-τόπο συνάντησης, στη σκηνή ωτακουστίας, στην αναγνώριση της Ηλέκτρας και του Ορέστη, στην επίκληση του νεκρού Αγαμέμνονα, στη σειρά που πραγματοποιήθηκαν οι φόνοι, στο αν υπάρχουν ή όχι Ερινύες και στη δίκη του Ορέστη, στο ρόλο του Πυλάδη στη ζωή του Ορέστη και στο ήθος του Ορέστη.

Στο υποκεφάλαιο που αφορά στο ήθος του Ορέστη, γίνεται διεξοδική ανάλυση του χαρακτήρα του και σύγκριση στις τραγωδίες “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη, “Ορέστης”, “Ανδρομάχη”, “Ίφιγένεια ἐν Ταύροις”, “Χοηφόροι” και “Ευμενίδες”.

Κεφάλαιο 1:

1. Ο μύθος του Ορέστη

Ο Ορέστης ήταν παιδί του Αγαμέμνονα, βασιλιά των Μυκηνών, και της Κλυταιμνήστρας, απόγονοι του Ατρέα, γιου του Πέλοπα. Ήταν αδερφός της Ηλέκτρας και της Ιφιγένειας. Ολόκληρος ο μύθος πλέκεται γύρω από την κατάρα του οίκου των Ατρείδων. Ο ισχυρότερος και πλουσιότερος βασιλικός οίκος της Ελλάδας σπαράσσεται από εσωτερικές διαμάχες.

Η ιστορία των Ατρείδων είναι γεμάτη ανατριχιαστικά εγκλήματα και ένοχα πάθη. Οι απόγονοι των Ατρείδων είναι ανίκανοι να ξεφύγουν από την κακοδαιμονία και την τραγική τους μοίρα.

Όταν ο Αγαμέμνονας, ο αρχιστράτηγος των Ελλήνων, ξεκινούσε για το μεγάλο πόλεμο ενάντια στην πολύπαθη πόλη της Τροίας, θυσίασε στο βωμό της θεάς Άρτεμης την πρωτότοκη κόρη του, την Ιφιγένεια, για να πνεύσουν ούριοι άνεμοι και να ξεκινήσουν τα πλοία των Αργιτών για τη Τροία.

Στην Αυλίδα βλέπουμε για πρώτη φορά το μικρό Ορέστη, ν' αποχαιρετά με δάκρυα στα μάτια και βλέμμα γεμάτο απορία την πολυαγαπημένη του αδερφή καθώς εκείνη πορεύεται το δρόμο της θυσίας. Παιδί ακόμη αυτός, δεν μπορεί να νιώσει γιατί οι άνθρωποι πολεμούν, γιατί σκοτώνονται, γιατί δολοφονούν αθώα παιδιά.

Η Κλυταιμνήστρα, συντριμμένη από το χαμό της ακριβής θυγατέρας, ορκίζεται, φρενιασμένη, εκδίκηση. Πρώτα, σμίγει με τον πιο μισητό αντίπαλο του άντρα της, τον εξάδελφό του, Αίγισθο, το γιο του Θυέστη, τον οποίο ο Αγαμέμνονας όταν έφυγε για τη Τροία άφησε τοποτηρητή του θρόνου του. Η Κλυταιμνήστρα αποτελεί το σύμβολο της απιστίας στους αιώνες. Φθονερή μοιχαλίδα, ψυχή σκοτεινή με εγκληματικά ένστικτα, που προξενεί τη φρίκη.

Ο Αγαμέμνονας επιστρέφει νικητής από το Ίλιο, φορτωμένος λάφυρα. Με τη συνέργεια του Αίγισθου, η Κλυταιμνήστρα τιμωρεί σκληρά τον Αγαμέμνονα για την ανίερη θυσία στην Άρτεμη. Οι δυο εραστές δολοφονούν φριχτά τον ένδοξο βασιλιά του οίκου των Ατρείδων και μαζί όλους τους συντρόφους του. Ούτε η κόρη του Πρίαμου, η Κασσάνδρα, τρόπαιο του νικητή, δε γλίτωσε.

Μετά το φόνο, ο μικρός Ορέστης φυγαδεύεται από την αδερφή του, Ηλέκτρα, στο βασιλιά και θείο του, Στρόφιο, στη Φωκίδα, για να γλιτώσει από το θάνατο. Αυτός τον μεγάλωσε μαζί με τον δικό του γιο, τον Πυλάδη. Στα είκοσί του χρόνια γύρισε σαν ξένος στις Μυκήνες μαζί με το πιστό του φίλο, Πυλάδη, με σκοπό να εκδικηθεί το θάνατο του πατέρα του υπακούοντας το χρησμό του Απόλλωνα. Τελικά το έπραξε με τη βοήθεια του Πυλάδη και της αδερφής του, Ηλέκτρας. Σκότωσε και τον Αίγισθο και την μητέρα του.

Όμως, μετά τη μητροκτονία, τον καταδιώκουν παντού οι Ερινύες. Έπειτα από χρησμό της Πυθίας, πήγε στην Αθήνα, για να δικαστεί για το έγκλημά του. Κατά τη δίκη οι δικαστές ισοψήφησαν, αλλά αθώωθηκε με τη ψήφο της Αθηνάς.

Για να γιατρευτεί οριστικά από τις Ερινύες, ο Απόλλωνας τον στέλνει στη Ταυρίδα, για να πάρει το άγαλμα της Άρτεμης. Εκεί, βρήκε την αδερφή του Ιφιγένεια, ιέρεια της θεάς, ενώ πίστευε, πως είχε θυσιαστεί στη Ταυρίδα. Στην αρχή ο Ορέστης και ο Πυλάδης παραλίγο να θυσιαστούν στο βωμό της θεάς από την ίδια την Ιφιγένεια. Αφού, όμως, τα δύο αδέρφια αναγνωρίστηκαν, γλύτωσαν το θάνατο και με ένα τέχνασμα που σκαρφίστηκε η Ιφιγένεια κατάφεραν να ξεφύγουν από το βασιλιά της χώρας, Θόα. Άρπαξαν το άγαλμα και το έφεραν στην Αθήνα, όπου το αφιέρωσαν στο ναό της θεάς, στη Βραυρώνα. Ο Ορέστης παντρεύτηκε έπειτα τη κόρη του Μενέλαου, Ερμιόνη, και βασίλεψε στο Άργος, αφού ένωσε τα βασίλειό του με αυτό της Σπάρτης.

Κεφάλαιο 2:

2.Πού εμφανίζεται ο Ορέστης

Οι περιπέτειες της δυναστείας των Ατρείδων αποτελούν ένα από τα βασικότερα μυθολογικά μοτίβα που απασχόλησαν την αρχαία ελληνική ποίηση από τον Όμηρο και εξής. Στην επική παράδοση η δολοφονία του Αγαμέμνονα και η εκδίκηση του Ορέστη είναι γνωστές στην *Οδύσσεια* (α 29κ.ε., 298 κ.ε., γ 256 κ.ε., 301 κ.ε., δ 512 κ.ε., λ 405 κ.ε., ω 24 κ.ε., 199 κ.ε.).

Αργότερα, στην *Ορέστεια* του Στησίχορου (περ.640-555) έχουμε για πρώτη φορά το χρησμό του Απόλλωνα, που επιτάσσει τη τιμωρία των δολοφόνων του Αγαμέμνονα και την εμφάνιση στη συνέχεια των Ερινυών, που καταδιώκουν τον μητροκτόνο Ορέστη.

Και οι τρεις τραγικοί ποιητές, όμως, ασχολήθηκαν στις τραγωδίες τους με το πρόσωπο του Ορέστη και την εκδίκησή του, με ορισμένες παραλλαγές. Έτσι, τον Ορέστη τον βλέπουμε στις τραγωδίες “*Χοηφόροι*” και “*Ευμενίδες*” του Αισχύλου, στην “*Ηλέκτρα*” του Σοφοκλή και στην “*Ηλέκτρα*”, τον “*Ορέστη*”, την “*Ανδρομάχη*” και την “*Ιφιγένεια εν Ταύροις*” του Ευριπίδη. Θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και η τραγωδία “*Ιφιγένεια εν Αυλίδι*” του Ευριπίδη, μόνο που εκεί ο Ορέστης απλώς αναφέρεται αφού είναι μωρό και αμέτοχος στα γεγονότα.

Κεφάλαιο 3:

3. Το Πρόβλημα χρονολόγησης των τραγωδιών

Πάνω στην ίδια πλευρά του ίδιου μύθου οι μεγάλοι τραγικοί ποιητές δούλεψαν σε τρία δραματικά έργα: ο Αισχύλος στις “Χοηφόρες”, ο Σοφοκλής στην “Ηλέκτρα” και ο Ευριπίδης στην δική του “Ηλέκτρα”. Η χρονική σχέση ανάμεσα στα τρία έργα είναι, προφανώς, σημαντική.

Η “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη διδάχτηκε πιθανώς το **413 π. Χ.** Πρώτος ο August Boeckh πίστεψε ότι στα λόγια των Διοσκούρων «νῦν δ’ ἐπὶ πόντον Σικελὸν σπουδῇ σώσοντε νεῶν πρώιρας ἐνάλους», στους στίχους 1347-1348, εντόπισε μια αναφορά στην εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία, την άνοιξη του 413 π.Χ. και επομένως το έργο θα μπορούσε να χρονολογηθεί το 413 π. Χ. Ο H. Weil (Sept. Trag. 569), συσχετίζοντας το χωρίο πιο συγκεκριμένα με την αποστολή της βοήθειας που ξεκίνησε με τον Δημοσθένη την άνοιξη του 413 (Θουκ. Η 17), κατέληξε στα Διονύσια του 413 π. Χ. Είναι έτσι η ευριπίδεια “Ηλέκτρα” μεταγενέστερη των “Χοηφόρων” του Αισχύλου, που γνωρίζουμε ότι παίχτηκε ως δεύτερο μέρος της τριλογίας “Ορέστεια” την άνοιξη του **458 π. Χ.**, στην εορτή των Μεγάλων Διονυσίων ¹.

Η “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή είναι δύσκολο να χρονολογηθεί με ακρίβεια, όμως σίγουρα τοποθετείται μετά τον “Οιδίποδα Τύραννο” (420 π. Χ.) και πριν από το “Φιλοκτήτη” (409 π. Χ.). Από την προτελευταία δεκαετία του 5^{ου} αιώνα π. Χ., όπου τοποθετούν οι περισσότεροι τους υπολογισμούς τους, τα χρόνια **412 και 411 π.Χ.** φαίνονται τα πιθανότερα.

Ο P. Masqueray πρότεινε το 428, με επιχείρημα το μοναδικό σημείο ομοιότητας στην περιγραφή του θανάτου του Ιππόλυτου με μια άλλη τραγωδία, που διδάχτηκε εκείνο το έτος, και στη διήγηση για τον υποτιθέμενο θάνατο του Ορέστη².

¹ Επ’ αυτού βλ. Jacqueline de Romilly, La Tragedie grecque, P.U.F., συλλ. «Sup», 1970, σ. 12. Η ημερομηνία της Ορέστειας παραδίδεται από τη διδασκαλία: Εδιδάχθη το δράμα επί άρχοντος Φιλοκλέους ολυμπιάδι ογδοηκοστή έτει δευτέρω, πρώτος Αισχύλος Αγαμέμνονι, Χοηφόροις, Ευμενίσι, Πρωτεί σατυρικό. έχορήγει Ξενοκλής Αφιδνεύς (εκδ. Bude)

² Στο εισαγωγικό σημείωμα στο Sophocle, τ. I, έκδ. Paul Masqueray, Les Belles Lettres, 1922, σ.205.

Ο Jebb, θεωρεί ότι πρόκειται μάλλον για ένα από τα τελευταία έργα του ποιητή, διότι η μετρική, η χρήση της μονωδίας και του Κομμού είναι παραπλήσιες με του “Οΐδipους ἐπὶ Κολωνῶ”, του κύκνειου άσματος του.

Ο Wilamowitz και κατόπιν ο Ewald Bruhn επιχείρησαν να αποδείξουν ότι ο Σοφοκλής είχε συνθέσει τη τραγωδία του , για να αποκαταστήσει στο ηρωικό του μέγεθος ένα θέμα που ο Ευριπίδης είχε βεβηλώσει και εξευτελίσει. Πρέπει λοιπόν να τη θεωρήσουμε προγενέστερη ή μεταγενέστερη της “*Ηλέκτρας*” του Ευριπίδη; Το ερώτημα αυτό, εδώ και ένα αιώνα διχάζει τους μελετητές³.

Ο “*Ορέστης*” του Ευριπίδη παρουσιάστηκε την άνοιξη του 408 π. Χ., επί άρχοντος Διοκλέους, σύμφωνα με ένα σχόλιο που υπάρχει για το στίχο 371. Είναι η τελευταία τραγωδία που έγραψε ο ποιητής στην Αθήνα πριν την αναχώρησή του για τη Μακεδονία.

Με υποθέσεις χρονολογείται η υπόθεση της “*Ανδρομάχης*”. Μάλλον γράφτηκε μεταξύ του **425 και του 420 π. Χ.** Επειδή το έργο αποτελεί οξύτατη επίθεση κατά της δολιότητας, της απιστίας και της σκληρότητας των Σπαρτιατών, εικάζεται ότι πιθανόν να γράφτηκε στις παραμονές του Πελοποννησιακού Πολέμου ή οπωσδήποτε στις αρχές του. Ο Webster, *Euripides* 118 (και W S 79, 1966, 115κ) υπολογίζει το χρονικό διάστημα 428-424.

Γύρω στο 425 χρονολογούν το έργο οι : L. Meridier στην έκδοση των Belles Lettres, και van Lennep, 81.

Ο Webster συνδέει την “*Ιφιγένεια ἐν Ταύροις*” με τον “*Ηρακλή Μαινόμενο*” τοποθετώντας και τα δύο στην περίοδο 416-409 π. Χ. για μετρικούς λόγους. Ο Lattimore το εντοπίζει μεταξύ 414-410 υποθέτοντας ότι παρουσιάστηκε το 414 π. Χ.

³ Για τις σχετικές απόψεις που διατυπώθηκαν από την εποχή του Wilamowitz και εξής, βλ. Denniston, *Euripides Electra*, σσ. xxxiv κ.εξ. Για σύγκριση των δύο έργων αναφορικά με το θέμα της χρονολόγησης, βλ. Jebb, *Sophocles Electra*, σσ lli κ. εξ. Βλ. επίσης A. Colonna, « Sulla cronologia dell' Ellettra di Sofocle », *Dioniso* 10 (1947) 204, όπου προτείνεται μια αρκετά πρόωμη χρονολόγηση, ανάμεσα στο 424 και 417.

Κεφάλαιο 4:

4. Υποθέσεις τραγωδιών

4.1. Αισχύλος – “Χοηφόροι”

Στην τραγωδία “Χοηφόροι”, η δράση εκτυλίσσεται στο Άργος, όπου μετά το θάνατο του Αγαμέμνονα, βασιλεύουν η Κλυταιμνήστρα μαζί με τον Αίγισθο. Το πνεύμα όμως του πεθαμένου βασιλιά στέλνει στη βασίλισσα ένα φοβερό όνειρο, για να ταραξεί τη γαλήνη του ύπνου της. Ονειρεύεται ότι γεννά ένα φίδι αντί βρέφος, που βυζαίνοντας γάλα ρουφά το αίμα από το στήθος της. Ξυπνά κραυγάζοντας έντρομη κι οι μάντιες ερμηνεύουν το κακό όνειρο ως σημάδι της οργής των θεοτήτων του Άδη.

Στο μεταξύ, με διαταγή της βασίλισσας, η κόρη της, Ηλέκτρα, που κατοικεί ακόμα στο παλάτι έχοντας όμως τη μοίρα της δούλας, πηγαίνει στον τάφο του πατέρα της μαζί με τις χοηφόρους για να προσφέρει σπονδές.

Παράλληλα, ο αδελφός της Ορέστης, που απουσίαζε για χρόνια στην Φώκαια, επιστρέφει στο Άργος συνοδευόμενος από τον ξάδελφό του Πυλάδη, με σκοπό να πάρει εκδίκηση για τον φόνο του πατέρα του. Συμπτωματικά, πηγαίνει στον τάφο του Αγαμέμνονα την ώρα που γίνονται οι σπονδές κι η Ηλέκτρα τον αναγνωρίζει από μια μπούκλα των μαλλιών του, που αυτός τοποθετεί πάνω στον τάφο και από τα ίχνη των ποδιών του. Αφού ολοκληρώνεται η διαδικασία της αναγνώρισης μεταξύ των δύο αδελφών, ο Ορέστης ανακοινώνει το σκοπό της επιστροφής του στο Άργος.

Ο Ορέστης κι ο Πυλάδης μεταμφιεσμένοι σε Φωκείς ταξιδιώτες απολαμβάνουν την φιλοξενία της βασίλισσας και την παραπλανούν λέγοντάς της ότι ο γιος της έχει πεθάνει. Η Κλυταιμνήστρα στέλνει την τροφό να φέρει απ' έξω τον Αίγισθο. Η τροφός αναφέρεται στην υποκριτική λύπη της Κλυταιμνήστρας, η οποία κατά βάθος χαίρεται με το χαμό του παιδιού της.

Όταν φτάνει στο παλάτι ο Αίγισθος, ο Ορέστης τον σκοτώνει και η Κλυταιμνήστρα, όταν το μαθαίνει, σπεύδει να τον βοηθήσει. Τότε, έρχεται αντιμέτωπη με τον γιο της, ο οποίος αν και στην αρχή διστάζει, παροτρυνόμενος από τον Πυλάδη, την οδηγεί τελικά στο παλάτι και τη σκοτώνει.

Μετά την ανόσια πράξη, ο Ορέστης βγαίνει από το παλάτι με τα δύο νεκρά σώματα και δείχνει το δίχτυ με το οποίο παγίδευσε η Κλυταιμνήστρα τον Αγαμέμνονα και το ματωμένο ρούχο του Αίγισθου. Τον τυραννούν οι τύψεις, που με τη μορφή των Ερινυών, αόρατες για τους άλλους, εμφανίζονται μπροστά του και εκείνος έντρομος φεύγει βιαστικά από το παλάτι.

4.2. Αισχύλος – “Ευμενίδες”

Το σκηνικό της τραγωδίας *“Ευμενίδες”*, τοποθετείται στο ναό του Απόλλωνα στους Δελφούς. Εκεί ο ιερέας βρίσκει τον Ορέστη, ικέτη στον βωμό, να ζητά τη βοήθεια του θεού για να απαλλαγεί από τις Ερινύες, που κουρασμένες από την καταδίωξη του φυγά έχουν αποκοιμηθεί. Τότε, εμφανίζεται το φάντασμα της βασίλισσας Κλυταιμνήστρας, ξυπνά τις Ερινύες, γιατί παραμέλησαν το έργο της καταδίωξης και της τιμωρίας του Ορέστη, και κατηγορεί το θεό ότι έδωσε άσυλο σε μiasμένο άνθρωπο.

Η σκηνή μεταφέρεται στην Αθήνα, όπου, σύμφωνα με την υπόσχεση του Απόλλωνα, ο Ορέστης θα δικαστεί για τ' αμαρτήματά του. Ο ήρωας μετά από συμβουλή του θεού φτάνει εκεί κι αγκαλιάζει το άγαλμα της Παλλάδας παρακαλώντας την να τον προστατέψει απ' τις Ερινύες, που συνεχίζουν να τον καταδιώκουν. Οι εκδικητικές θεότητες φτάνοντας τραγουδούν έναν ύμνο, που τρελαίνει τον νου του θύματός τους. Σε απάντηση της παράκλησης του Ορέστη η Αθηνά εμφανίζεται, για ν' αναλάβει τη δίκη με τη βοήθεια ορισμένων επίλεκτων πολιτών ως ενόρκων.

Η δίκη αρχίζει κι ο Απόλλωνας παρουσιάζεται ως συνήγορος του ικέτη και εκπρόσωπος των βουλών του Διός. Ο Ορέστης ομολογεί ότι σκότωσε τη μητέρα του από μίσος, ενώ δικαιολογεί την πράξη του λέγοντας ότι κι εκείνη είχε σκοτώσει τον σύζυγό της και πατέρα του. Για να στηρίξει την αθωότητα του ο Ορέστης αρνείται ακόμη και την συγγένειά του με την Κλυταιμνήστρα. Σ' αυτό συνηγορεί κι ο Απόλλωνας, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο άμεσος συγγενής του παιδιού είναι ο πατέρας, ενώ η μητέρα είναι μόνο η τροφός του. Η Αθηνά δηλώνει ότι από το σημείο αυτό και στο εξής στο δικαστήριο για υποθέσεις φόνου θα προεδρεύει εκείνη προσωπικά κι εγκαθιδρύει τον θεσμό του Άρειου Πάγου. Οι ένορκοι ψηφίζουν, η θεά γνωστοποιεί ότι η ψήφος της είναι υπέρ του κατηγορουμένου, οπότε σε περίπτωση που οι ψήφοι είναι ίσοι, η δίκη θα κρίνει τον Ορέστη αθώο. Έτσι, αυτός αθώνεται και φεύγει.

Η Αθηνά καταφέρνει να κατασιγάσει τον θυμό των κατηγορών του Ορέστη παραχωρώντας τους την πόλη της να κατοικούν και να απολαμβάνουν θυσίες από τον αθηναϊκό λαό. Οι Ερινύες υποχωρούν και μετατρέπονται σε Ευμενίδες, σεμνές θεές, πνεύματα συγχώρησης και ευμένειας. Με συνοδεία επίλεκτων πολιτών κατευθύνονται στο ιερό τους κάτω από τον Άρειο Πάγο αποχαιρετώντας τους θεούς και τους θνητούς της χώρας.

4.3. Ευριπίδης – “Ηλέκτρα”

Ο Αίγισθος και η Κλυταιμνήστρα παντρεύουν την Ηλέκτρα με ένα φτωχό γεωργό κοντά στο Άργος, που μη θεωρώντας τον εαυτό του άξιο να' χει γυναίκα του μια βασιλοπούλα, είναι άντρας της μόνο κατά τύπους.

Ένα πρωί που η Ηλέκτρα πάει να φέρει νερό από το ποτάμι παρουσιάζονται στη σκηνή ο Ορέστης και ο Πυλάδης. Οι δύο φίλοι επιστρέφουν από τον τάφο του Αγαμέμνονα όπου ο Ορέστης προσέφερε θυσία ένα βόστρυχο από τα μαλλιά του. Κρυμμένοι, ακούν μια γυναίκα - την Ηλέκτρα - να πλησιάζει φορτωμένη με μια στάμνα και να θρηνεί το νεκρό πατέρα της και τον ξενιτεμένο αδελφό της. Καθώς η Ηλέκτρα βλέπει ξαφνικά τους δύο ξένους τρομάζει, αλλά ο Ορέστης την πλησιάζει και της λέει πως είναι φίλος του αδελφού της και της φέρνει νέα του.

Η Ηλέκτρα παίρνει θάρρος και βεβαιώνει τον άγνωστό της νέο πως θέλει, όταν γυρίσει ο αδελφός της, να σκοτώσουν τον Αίγισθο και τη μητέρα της. Επιστρέφει από τα χωράφια ο άντρας της Ηλέκτρας, τον οποίο στέλνει στο γέροντα υπηρέτη του πατέρα της για να του ζητήσει τα απαραίτητα για τη φιλοξενία των ξένων. Όταν έρχεται ο υπηρέτης, την πληροφορεί για το βόστρυχο και τα ίχνη στο τάφο του Αγαμέμνονα και διαπιστώνει ότι γύρισε ο Ορέστης. Η Ηλέκτρα, όμως, απορρίπτει και τα δύο αυτά στοιχεία και δεν τα θεωρεί επαρκείς αποδείξεις.

Όταν όμως ο γέροντας βλέπει τον Ορέστη, τον αναγνωρίζει από ένα σημάδι από παιδικό τραύμα. Έτσι, αφού γίνεται η αναγνώριση των δύο αδελφών, μαζί σχεδιάζουν το φόνο. Σ' ένα περίφημο μονόλογο ο αγγελιοφόρος αναγγέλλει το φόνο του Αιγίσθου από τον Ορέστη, ο οποίος βγαίνει στη σκηνή κρατώντας το νεκρό, προσφέροντάς τον στην αδελφή του.

Στο μεταξύ φτάνει και η Κλυταιμνήστρα, την οποία κάλεσαν με πρόσχημα ότι η Ηλέκτρα γέννησε και φονεύεται από τον Ορέστη. Την ώρα που η Ηλέκτρα και ο Ορέστης μετανιώνουν για την πράξη τους, εμφανίζονται οι Διόσκουροι, οι αδελφοί της Κλυταιμνήστρας, και διατάζουν τον Ορέστη να παρουσιαστεί στον Άρειο Πάγο για να κριθεί και την Ηλέκτρα να παντρευτεί τον Πυλάδη.

4.4. Ευριπίδης – “Ορέστης”

Μπροστά στο παλάτι των Ατρείδων η Ηλέκτρα στέκεται δίπλα στον αδελφό της Ορέστη, που κείτεται άρρωστος μετά την δολοφονία της μητέρας του Κλυταιμνήστρας. Ο Μενέλαος έχει έρθει στο Άργος μαζί με την Ελένη και από αυτόν περιμένουν τα δύο αδέλφια να εξευμενίσει τους κατοίκους της πόλης, που -μετά το έγκλημα- έχουν στραφεί εναντίον τους. Εκείνος όμως, τους αρνείται τη βοήθειά του και σ' αυτό συντελεί η εμφάνιση του οργισμένου Τυνδάρεω, που ζητά τον θάνατο του Ορέστη.

Ο Πυλάδης, πιστός φίλος του Ορέστη, έρχεται να συμπαρασταθεί στα δύο αδέλφια. Προτείνει στον Ορέστη να παρουσιαστούν οι ίδιοι στην συνέλευση των Αργείων. Ο λαός όμως αποφασίζει τελικά την καταδίκη του Ορέστη και της Ηλέκτρας σε θάνατο και μάλιστα από τα ίδια τους τα χέρια. Οι ήρωες θέλουν, πριν πεθάνουν, να εκδικηθούν τον Μενέλαο σκοτώνοντας την Ελένη. Η Ηλέκτρα προτείνει να πιάσουν όμηρο την Ερμιόνη, κόρη του Μενέλαου και της Ελένης. Πραγματοποιούν το σχέδιό τους και μπαίνουν στο παλάτι. Σε λίγο ο Φρύγας, δούλος της Ελένης, βγαίνει και περιγράφει τα σχετικά με την προσπάθεια του Ορέστη να τη δολοφονήσει. Έρχεται ο Μενέλαος και τον βλέπει στην στέγη του παλατιού. Εκείνος τον απειλεί ότι θα σφάξει την Ερμιόνη και θα πυρπολήσει το παλάτι. Ο Μενέλαος φωνάζει σε βοήθεια το Άργος. Στο θεολογείο, τότε, επιφαίνεται ο Απόλλωνας που αναγγέλλει την ανάληψη της Ελένης, την αθώωση του Ορέστη από τον Άρειο Πάγο, επικυρώνει τον γάμο του Πυλάδη με την Ηλέκτρα και ανακοινώνει ότι ο Ορέστης πρόκειται να παντρευτεί την Ερμιόνη.

4.5. Ευριπίδης – “Ιφιγένεια ἰ τῶν Ταύρων”

Η υπόθεση του έργου αυτού αποτελεί συνέχεια στην “Ιφιγένεια ἰ τῶν Αυλίδι”. Η ηρωίδα τη στιγμή που θυσιαζόταν αρπάχτηκε από την Άρτεμη, η οποία την έστειλε στη φιλόξενη χώρα των Ταύρων και την έβαλε ιέρεια στο ναό της. Εκεί, η Ιφιγένεια είχε ως έργο της να οδηγεί στη θυσία τους ξένους, που η τρικυμία τους ανάγκαζε να προσορμίζονται στην Ταυρική και που σύμφωνα μ' ένα βάρβαρο νόμο έπρεπε να θυσιάζονται στο βωμό της θεάς.

Μια νύχτα, βλέπει ένα παράξενο όνειρο που την κάνει να πιστέψει πως ο αδελφός της Ορέστης πέθανε και ετοιμάζεται το πρωί να του αποδώσει τις νεκρικές

τιμές. Ενώ βρίσκεται το δράμα σ' αυτό το σημείο, στη σκηνή παρουσιάζονται δυο νέοι: ο ένας είναι ο Ορέστης, που έρχεται στη βάρβαρη χώρα ύστερα από χρησμό του Απόλλωνα για να πάρει το άγαλμα της Αρτέμιδος και να το φέρει στην Αθήνα. Ο άλλος νέος είναι ο στενός του φίλος Πυλάδης. Βλέπουν τρομαγμένοι τα σημάδια των θυσιών, καταλαβαίνουν πως βρίσκονται στο ναό της Άρτεμης και κρύβονται για να μη γίνουν αντιληπτοί.

Η Ιφιγένεια στο μεταξύ, με δεκαπέντε σκλάβες Ελληνίδες, θρηνεί τον αδελφό της και προσφέρει τις νεκρικές σπονδές στη σκιά του. Ένας βουκόλος την ώρα εκείνη την πληροφορεί πως βρέθηκαν δυο ξένοι κρυμμένοι στα βράχια κι ο βασιλιάς τους στέλνει για θυσία. Οι δυο νέοι ξένοι, οδηγούνται με τα χέρια δεμένα στην Ιφιγένεια, που τους λυπάται και τους συμπονά.

Η Ιφιγένεια μαθαίνει μόνο του Πυλάδη το όνομα, αλλά τίποτε δεν υποψιάζεται. Ζητεί όμως πληροφορίες για το Άργος, για τον Αγαμέμνονα, την Κλυταιμνήστρα και τον Ορέστη - μα ο Ορέστης δεν αποκαλύπτεται. Της λέει όμως ότι ζουν όλοι οι δικοί της και η Ιφιγένεια τρισχαρούμενη αφήνει τους θρήνους και θέλει να σώσει τον ένα από τους δύο νέους για να στείλει γράμμα στο Άργος.

Ο Ορέστης προσφέρεται να θυσιαστεί για να γυρίσει πίσω ο Πυλάδης, που με τόση αυταπάτηση είχε έρθει μαζί του στην Ταυρική. Όσο κι αν στην αρχή ο Πυλάδης αρνείται, στο τέλος πείθεται από τον Ορέστη, υποχωρεί και ακολουθεί ένας συγκινητικότατος αποχαιρετισμός των δυο φίλων. Την ώρα όμως που η Ιφιγένεια φέρνει το γράμμα και παραγγέλλει προφορικά στον Πυλάδη τι θα πει στους δικούς της, η αναγνώριση γίνεται. Οι δυο αδελφοί, πολύ χαρούμενοι, σχεδιάζουν να δραπέτευσουν.

Όταν ο Θόας, ο βασιλιάς της Ταυρικής, αντιλαμβάνεται τη δραπέτευσή τους προστάζει τους κατοίκους να τρέξουν να προλάβουν το πλοίο, αλλά η θεά Αθηνά εμφανίζεται και τον διατάζει να μην τους εμποδίσει, γιατί εκτελούν χρησμό του θεού Απόλλωνα. Ακόμα τον διατάζει να ελευθερώσει τις Ελληνίδες αιχμάλωτες και ορίζει ότι το άγαλμα της Άρτεμης θα οδηγηθεί στη Βραυρώνα, όπου η Ιφιγένεια θα συνεχίσει να της προσφέρει αναίμακτες υπηρεσίες.

4.6. Ευριπίδης – “Ανδρομάχη”

Μετά το θάνατο του Έκτορα, η γυναίκα του Ανδρομάχη γίνεται σκλάβα του γιου του Αχιλλέα Νεοπτολέμου, με τον οποίο γεννά ένα παιδί, το Μολοσσό. Ο Νεοπτόλεμος όμως παντρεύεται σε λίγο διάστημα τη Σπαρτιάτισσα Ερμιόνη, που ζηλεύει την Ανδρομάχη και την κατηγορεί ότι με τα μαγικά της βότανα την έκανε άτεκνη.

Στο πρώτο επεισόδιο η λογομαχία των δύο γυναικών είναι έντονη και ο μικρός Μολοσσός έχει κρυφτεί για να μην τον σκοτώσει η νόμιμη γυναίκα του Νεοπτολέμου. Τον βρίσκει ο Μενέλαος, που καλεσμένος από την κόρη του Ερμιόνη έρχεται από τη Σπάρτη και απειλεί πως θα φονεύσει ή αυτόν ή την Ανδρομάχη. Η Ανδρομάχη προτιμά να πεθάνει για να γλιτώσει το παιδί της και ο Μενέλαος δίνει εντολή στους υπηρέτες να ετοιμάσουν το φόνο, ενώ και για το θάνατο του Μολοσσού αποφασίζει η Ερμιόνη.

Σε λίγο μάλιστα και παιδί οδηγούνται στο θάνατο, μέσα σε σπαραχτικό θρήνο. Και ενώ η συγκίνηση φτάνει στο υψηλότερο σημείο της εμφανίζεται ο πατέρας του Αχιλλέα, ο Πηλέας, που τους σώζει και φεύγουν μαζί.

Στο μεταξύ η Ερμιόνη, που φοβάται πως θα την τιμωρήσει ο Νεοπτόλεμος στην επιστροφή του από τους Δελφούς, αποφασίζει ν' αυτοκτονήσει, την προλαβαίνει όμως η σκλάβα παραμάννα της. Ξαφνικά και τελείως απροσδόκητα μπαίνει στη σκηνή ο Ορέστης. Η Ερμιόνη, βλέποντας τον παλιό αρραβωνιαστικό της, τον ικετεύει να τη βοηθήσει και να τη σώσει από την οργή του Νεοπτολέμου. Φεύγουν μαζί για τους Δελφούς και σε λίγο ένας αγγελιοφόρος έρχεται περιγράφοντας το φόνο του Νεοπτολέμου, που σχεδόν αμέσως τον φέρνουν οι δούλοι νεκρό στον πάππο του τον Πηλέα. Ενώ ο Πηλέας ξεσπά σε σπαραχτικό θρήνο, εμφανίζεται η γυναίκα του θεά Θέτις, που συμβουλεύει να παύσουν οι θρήνοι, να ταφεί ο Νεοπτόλεμος στους Δελφούς και να φύγει η Ανδρομάχη για τη Μολοσσία. Ο Πηλέας θα γίνει αθάνατος και θα συναντήσει τη Θέτιδα στην ακτή της Σηπιάδας.

4.7. Σοφοκλής – “Ηλέκτρα”

Μετά το φόνο του Αγαμέμνονα οι κόρες του, Ηλέκτρα και Χρυσόθεμη, συνέχισαν να μένουν στο παλάτι, που τώρα εξουσίαζε ο Αίγισθος. Τον νεότερο γιο του Αγαμέμνονα και της Κλυταιμνήστρας, Ορέστη, φυγάδευσε κρυφά η Ηλέκτρα, παραδίνοντάς τον σ' έναν παιδαγωγό της εμπιστοσύνης της. Αυτός απομάκρυνε τον

Ορέστη από το Άργος και τον φρόντιζε μέχρι την ενηλικίωσή του, κοντά στον βασιλιά της Φωκίδας, Στρόφιο.

Τότε, με προτροπή του Θεού Απόλλωνα, ο Ορέστης με τον παιδαγωγό του και τον Πυλάδη επιστρέφει στην πατρίδα του, για να εκδικηθεί τον θάνατο του πατέρα του. Για να πετύχει τον σκοπό του, χρησιμοποιεί το εξής τέχνασμα: παρουσιάζεται ως ξένος που ήρθε να ανακοινώσει στην οικογένεια του Ορέστη τον θάνατό του και μάλιστα φέρει δήθεν την υδρία με τη στάχτη του. Όταν φτάνει η Ηλέκτρα, ο Ορέστης απομακρύνεται και πάει στο τάφο του πατέρα του να προσφέρει σπονδές.

Η Ηλέκτρα θρηνεί έξω από το παλάτι ενώ ο χορός προσπαθεί να την παρηγορήσει. Η Χρυσόθεμη εμφανίζεται πηγαίνοντας προσφορές στο τάφο του Αγαμέμνονα από τη Κλυταιμήστρα, επειδή η δεύτερη είδε άσχημο όνειρο ότι επέστρεψε ο Αγαμέμνωνας και τρόμαξε. Η Ηλέκτρα πείθει τη Χρυσόθεμη να αποθέσει προσφορές από τα δικά τους μαλλιά και όχι τις σπονδές της μητέρας της.

Έπειτα, φτάνει η Κλυταιμήστρα και ακολουθεί αγώνας λόγων μεταξύ αυτής και της Ηλέκτρας. Πάνω στη λογομαχία τους φτάνει ο Παιδαγωγός, ο οποίος αναγγέλλει το θάνατο του Ορέστη σε αγώνες αρματοδρομίας.

Μετά το κομμό, η Χρυσόθεμη επιστρέφει χαρούμενη, λέγοντας στην Ηλέκτρα ότι οι προσφορές που είδε στο τάφο του πατέρα τους είναι του Ορέστη. Η Ηλέκτρα τη διαψεύδει αφού μόλις έμαθε για το θάνατο του αδερφού τους και τη προτρέπει να σκοτώσουν οι ίδιες τον Αίγισθο και τη Κλυταιμήστρα, κάτι που η Χρυσόθεμη αρνείται.

Τότε, φτάνει ο Ορέστης με την υδρία του υποτιθέμενου νεκρού και η Ηλέκτρα θρηνεί. Η αναφορά του ονόματός της από το χορό, γίνεται η αφορμή της αναγνώρισης των δύο αδελφών. Ύστερα από την συγκινητική σκηνή αναγνώρισης, σχεδιάζεται και πραγματοποιείται ο φόνος της μητέρας τους Κλυταιμνήστρας κι αμέσως μετά του Αίγισθου. Έτσι, οι άνομοι δολοφόνοι του Αγαμέμνονα τιμωρούνται και αποκαθίσταται η δικαιοσύνη και η ηθική ισορροπία του κόσμου.

Κεφάλαιο 5:

5. Συγκριτική προσέγγιση του Ορέστη στα δράματα και των τριών τραγικών ποιητών.

5.1. Θέμα

Με το θέμα της εκδίκησης του Ορέστη ασχολήθηκαν και οι τρεις τραγικοί ποιητές σε κάποια από τα έργα τους. Ο Ευριπίδης στην *“Ηλέκτρα”*, ο Σοφοκλής στη δική του *“Ηλέκτρα”* και ο Αισχύλος στο δράμα του *“Χοηφόροι”* πραγματεύονται την άφιξη του Ορέστη, την αναγνώριση με την αδερφή του και το φόνο του Αίγισθου και της Κλυταιμνήστρας με διαφορετικό όμως τρόπο ο καθένας. Ο Σοφοκλής δεν ασχολείται καθόλου με το θέμα της δίκης του Ορέστη, όπως κάνουν ο Αισχύλος στις *“Ευμενίδες”* και ο Ευριπίδης στον *“Ορέστη”*.

5.2. Πρόλογος-τόπος συνάντησης

Ο Ευριπίδης μεταφέρει το τόπο του έργου από το Άργος (Αισχύλος-Σοφοκλής) σε κάποιο καλύβι έξω από αυτό⁴. Ο Ορέστης του Αισχύλου και του Σοφοκλή ήξερε πού να πάει να βρει την Ηλέκτρα: στο παλάτι. Ο Ορέστης του Ευριπίδη, αντίθετα, χωρίς να ψάξει βρίσκεται τυχαία στο καλύβι της Ηλέκτρας.

Η αισχύλεια τραγωδία αρχίζει με τον Ορέστη (τον πρωταγωνιστή) ο οποίος μπαίνει με τον Πυλάδη για να αποθέσει μια πλεξούδα μαλλιών στο πατρικό τάφο (*Χοηφόροι*, στ. 4-5). Όταν μπαίνει η Ηλέκτρα (ο δευτεραγωνιστής) και ο χορός, ο Ορέστης και ο Πυλάδης στέκονται παράμερα (*Χοηφόροι*, στ. 20-21).

Η *“Ηλέκτρα”* του Ευριπίδη, ανοίγει με τον τριταγωνιστή, ένα γεωργό ο οποίος θυμάται τα περασμένα και εξηγεί τα τωρινά. Στο τέλος του λόγου του, η Ηλέκτρα καταφθάνει απ’ το καλύβι με εμφάνιση δούλας. Όταν φεύγουν, μπαίνει ο Ορέστης (που εδώ είναι δευτεραγωνιστής) με το Πύλαδη οι οποίοι μόλις γύρισαν από το τάφο του

⁴ Για τον Όμηρο η υπόθεση των Χοηφόρων εκτυλισσόταν στις Μυκίνες· για το Στησίχορο στη Σπάρτη. Το κίνητρο που ώθησε τον Αισχύλο να προτιμήσει το Άργος λέγεται ότι ήταν πολιτικό. Στο τέλος της τριλογίας δηλαδή θα μπορούσε να μιλήσει για τη νέα συμμαχία Άργους- Αθήνας.

Αγαμέμνονα. Καθώς μιλά ο Ορέστης, η Ηλέκτρα γυρίζει και οι δύο φίλοι τραβιούνται στην άκρη.

Στην “*Ηλέκτρα*” του Σοφοκλή, όπως και στις “*Χοηφόρες*” πρώτοι μπαίνουν ο Ορέστης και ο Πυλάδης, μαζί τους όμως έρχεται και ο παιδαγωγός του Ορέστη ο οποίος εξηγεί ότι τον φύλαξε και τον ανέθρεψε για τη στιγμή της εκδίκησης, Πρέπει ο παιδαγωγός να μπει στο παλάτι για να φέρει την είδηση ότι ο Ορέστης πέθανε. Στο μεταξύ, ο Ορέστης με το Πυλάδη θα πάνε στο τάφο του Αγαμέμνονα. Όταν βγαίνει η Ηλέκτρα οι άνδρες πάλι φεύγουν.

Ο Ορέστης του Ευριπίδη μόλις εμφανίζεται μας λέει ότι ήρθε κρυφά στα σύνορα του Άργους (*Ηλέκτρα* στ.94). Και στο στ.615 ο γέροντας του λέει: «*τειχέων μὲν ἐλθὼν ἐντὸς οὐδ' ἂν εἰ θέλοις*» δηλαδή ότι και να μπει στο παλάτι δεν θα καταφέρει τίποτα αφού το φυλάνε αρματωμένοι φρουροί. Είναι φανερό πως αντιτίθεται στον Ορέστη του Σοφοκλή, ο οποίος βρέθηκε στο παλάτι, χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας φρουρός⁵.

5.3. Σκηνή ωτακουστίας

Ο Ορέστης του Ευριπίδη όταν εμφανίζεται η Ηλέκτρα δε διώχνεται στα γρήγορα για να εκτελέσει τα τελετουργικά του καθήκοντα, όπως γίνεται στην “*Ηλέκτρα*” του Σοφοκλή (*Ηλέκτρα*. στ. 84-85). Αυτά έχουν ήδη εκτελεστεί έτσι ώστε να μπορεί να κάθεται κρυμμένος και να ακούει τη μονωδία της αδερφής του (*Ηλέκτρα*, στ.109-111). Έτσι, όταν αυτός και ο Πυλάδης φανερώνονται στο στ.215, ο Ορέστης ξέρει ποια είναι.

Στο έργο του Σοφοκλή, λοιπόν, η σκηνή της ωτακουστίας καταργείται γιατί θα μπορούσε να επηρεάσει συναισθηματικά τον Ορέστη και να θέσει σε κίνδυνο την αποστολή του⁶ (*Ηλέκτρα*, στ.82-85).Επειδή θέλει να παρουσιάσει τον δικό του Ορέστη

⁵ Δύο χιλιάδες χρόνια αργότερα ο Ελισαβετιανός ποιητής John Pickering έλυσε το πρόβλημα εισάγοντας την υπόθεση στην αγγλική δραματουργία και δίνοντας στον Ορέστη χίλιους στρατιώτες και στήνοντας μια μάχη επί σκηνής.

⁶ Η Zeitlin (1990) σ.81 τονίζει πως η επιτυχία της αποστολής του Ορέστη στον Αισχύλο και τον Ευριπίδη συναρτάται άμεσα με τη συνάντησή του με την Ηλέκτρα. Ειδικά στον Αισχύλο η επαφή του με την Ηλέκτρα τον καθιστά ψυχολογικά ικανό να εκτελέσει το φόνο. Αντίθετα στο Σοφοκλή δεν επιτελεί αυτή τη λειτουργία και η σκηνή αυτή απλώς καθυστερεί την εκτέλεση του σχεδίου του Ορέστη.

αποκομμένο από το παρελθόν αναβάλλει την επαφή του με την Ηλέκτρα που είναι η ενσάρκωση του παρελθόντος⁷.

5.4. Αναγνώριση

Στον Αισχύλο η αναγνώριση γίνεται σχεδόν αμέσως μετά τη συνάντηση Ηλέκτρας και Ορέστη. Στον πρόλογο των *Χοηφόρων* ο Ορέστης προσφέρει μια πλεξίδα από τα μαλλιά του στο νεκρό πατέρα (*Χοηφόροι*, στ. 7). Αυτή τη πλεξίδα τη βρήκε η Ηλέκτρα (*Χοηφόροι*, στ.168) όταν στάλθηκε από τη μητέρα της να χύσει χοές που θα εξιλεώσουν το πνεύμα του Αγαμέμνονα και είναι ένα από τα τρία σημάδια στα οποία θα στηριχθεί για την αναγνώριση.

Το άλλο είναι τα ίχνη από πατημασιές στο χώμα του τάφου που τις βρίσκει να ταιριάζουν ακριβώς με τις δικές της (*Χοηφόροι*, στ. 205-206). Το τρίτο σημάδι είναι ένα κέντημα το οποίο ύφανε παλιά η Ηλέκτρα και παριστάνει μια κυνηγετική σκηνή με άγρια ζώα (*Χοηφόροι*, στ.232). Έτσι, ο Ορέστης χρησιμοποιώντας όλα αυτά τα σημάδια την πείθει ότι είναι ο αδελφός της και στη συνέχεια περιγράφει την προσταγή του Απόλλωνα (*Χοηφόροι*, στ.269-305).

Στον Σοφοκλή, η σκηνή με τα σημάδια της αναγνώρισης δεν υπάρχει. Εμφανίζεται ο παιδαγωγός του Ορέστη και αναγγέλλει το θάνατό του στη διάρκεια Πυθικών αγώνων (*Ηλέκτρα*, στ.680-763). Ωστόσο, επιστρέφει η Χρυσόθεμις και λέει στην αδερφή της ότι κατά την επίσκεψή της στο τάφο του πατέρα της, βρήκε μια πλεξίδα μαλλιών (*Ηλέκτρα*, στ.892-919). Η Χρυσόθεμις είναι σίγουρη ότι τα σημάδια δεν μπορούν παρά να φανερώνουν τον *φίλον άνδρα* που περιμένει η Ηλέκτρα (*Ηλέκτρα*, στ.188). Η Ηλέκτρα τη διαψεύδει καθώς γνωρίζει ότι ο αδελφός της είναι νεκρός (*Ηλέκτρα*, στ.924-925).

Ο Ορέστης, όπως είχε σχεδιάσει φέρνει την υδρία που υποτίθεται περιέχει τη στάχτη του (στ. 1113-1114). Η Ηλέκτρα απελπισμένη κλαίει αλλά η αναφορά του ονόματός της από το χορό δίνει την ευκαιρία στον Ορέστη να της αποκαλύψει την αληθινή του ταυτότητα (στ. 1222) και να την πείθει δείχνοντάς της το δαχτυλίδι του Αγαμέμνονα (στ.1224-1225).

⁷ Η Foley (2001) σ.158 επισημαίνει πως η μνήμη του παρελθόντος διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στη περίπτωση του αισχύλειου Ορέστη.

Ο Ευριπίδης απ' την άλλη, ανατρέπει τα σημάδια της αναγνώρισης του Αισχύλου. Συγκεκριμένα, περνώντας ο γέροντας (στον οποίο ο σύζυγός της Ηλέκτρας πήγε να ζητήσει τροφή για τους ξένους του) από το τάφο του Αγαμέμνονα, για να τον τιμήσει, είδε ξανθής *τε χαίτης βοστρύχους κεκαρμένους* (*Ηλέκτρα*, στ.515) και πατημασιές. Το είπε στη Ηλέκτρα νομίζοντας ότι είναι του Ορέστη, εκείνη όμως απέρριψε και τα δύο σημάδια (*Ηλέκτρα*, στ.527-531,534-537) και τη σκέψη του πρεσβευτή ότι ο Ορέστης θα μπορούσε ακόμα να φοράει το φόρεμα που του είχε υφάνει (*Ηλέκτρα*, στ.542-544). Η αναγνώριση εδώ πετυχαίνεται όταν ο πρεσβευτής διακρίνει την ουλή στο φρύδι του Ορέστη την οποία είχε από μικρός και καταλαβαίνει ποιος είναι (*Ηλέκτρα*, στ.573-574).

5.5. Επίκληση του νεκρού Αγαμέμνονα

Επίκληση στο νεκρό Αγαμέμνονα έχουμε και στις "*Χοηφόρες*" του Αισχύλου και στον "*Ορέστη*" του Ευριπίδη. Ο Ορέστης πριν από κάθε σημαντική του πράξη νιώθει την ανάγκη της συνδρομής του πατέρα του μέσω της προσευχής του προς αυτόν. Στις "*Χοηφόρους*" το μίσος του άταφου νεκρού καταδιώκει το ζωντανό, που έχει χρέος να τον τιμήσει και ο Ορέστης έχει υποχρέωση να κατευνάσει τη ψυχή του νεκρού Αγαμέμνονα (*Χοηφόροι*, στ.325-326). Έχει χρέος απέναντι στη πατρική Ερινύα, με την οποία τον απείλησε ο Απόλλωνας, αν δεν εκτελέσει το καθήκον της εκδίκησης (*Χοηφόροι*, στ.283-284). Με την επίκληση αυτή ο Ορέστης μαζί με την Ηλέκτρα και το χορό ζητά τη βοήθεια του Αγαμέμνονα (*Χοηφόροι*, στ.456-460,479-480).

Ο ευριπίδειος Ορέστης μαζί με την αδερφή του και το γέροντα κάνει επίσης μια επίκληση στον Αγαμέμνονα στο δεύτερο επεισόδιο της "*Ηλέκτρας*" (στ.677-683), το οποίο θυμίζει το κομμό των "*Χοηφόρων*".

Σε τελετουργική επίκληση του νεκρού αφήνονται και στον "*Ορέστη*" του Ευριπίδη ο Ορέστης, η Ηλέκτρα και ο Πυλάδης και του ζητούν να τους βοηθήσει στο σχέδιο της συγκεκριμένης στιγμής, στο να σκοτώσουν δηλαδή την Ελένη (*Ορέστης*, στ.1225-1239).

Αντιθέτως, ο Ορέστης του Σοφοκλή δεν προβαίνει σε επίκληση του νεκρού πατέρα του.

5.6. Σειρά φόνων

Ένα ακόμα σημείο σύγκρισης είναι η σειρά με την οποία σκοτώνει ο Ορέστης τον Αίγισθο και την Κλυταιμνήστρα, η οποία δεν είναι ίδια σε όλα τα δράματα.

Στις “Χοηφόρους” ο Ορέστης μετά την αναγνώριση, ξαναμπαίνει με το Πυλάδη και τους ακολούθους και χτυπά τη πόρτα του παλατιού. Βγαίνει η Κλυταιμνήστρα και ο Ορέστης της λέει ότι ο γιος της πέθανε και οι στάχτες του βρίσκονται μέσα στην υδρία (Χοηφόροι, στ.674-689). Μπαίνουν μέσα και η βασίλισσα προστάζει τη γριά βυζάστρα να φωνάξει τον Αίγισθο ο οποίος βρίσκεται μακριά από το σπίτι. Έτσι, φτάνει ο Αίγισθος και δολοφονείται πρώτος (Χοηφόροι, στ.869-884). Μετά τον Αίγισθο, ο Ορέστης σκοτώνει δεύτερη τη Κλυταιμνήστρα.

Η ίδια σειρά των φόνων εφαρμόζεται και στον Ευριπίδη. Ο γέροντας αναφέρει ότι ο Αίγισθος βρίσκεται με κάτι δούλους εκεί κοντά και ετοιμάζουν θυσία. Μόλις φύγουν οι άντρες, ο αγγελιοφόρος διηγείται ότι πέθανε ο Αίγισθος χτυπημένος πισώπλατα καθώς είχε σκύψει στη θυσία (Ηλέκτρα, στ. 774-857). Μετά έρχεται η Κλυταιμνήστρα την οποία έχει παρασύρει η Ηλέκτρα σε παγίδα στέλνοντάς της ψεύτικο μήνυμα ότι έχει γεννήσει. Έτσι, μόλις μπαίνει στο παλάτι, ακούγονται τα ουρλιαχτά του θανάτου της (Ηλέκτρα, στ.1164,1166).

Ο Ορέστης του Σοφοκλή, εκτελεί τα φονικά αντίστροφα. Όπως ο Αίγισθος στα άλλα δύο δράματα, εκείνη που καταλαμβάνεται εδώ εξ' απήνης είναι η Κλυταιμνήστρα και ακούμε από τα παρασκήνια τη κραυγή της (Ηλέκτρα στ.1404-1405, 1408, 1410-1411, 1416, 1417). Δεύτερο, σκοτώνει τον Αίγισθο, ο οποίος δε βρισκόταν στο ανάκτορο, αλλά καταφθάνει περιχαρής και επείγεται να μιλήσει με τους ξένους που έφεραν το καλό-γι' αυτόν-νέο του θανάτου του Ορέστη⁸ (1442-1447, 1450,1452, 1454, 1456-1463).

⁸ Ο Σοφοκλής έχει αντιστρέψει τη σειρά των φόνων γιατί, όπως λέγεται, ο Αίγισθος αποτελούσε το σπουδαιότερο στόχο, το μεγαλύτερο εμπόδιο για την απελευθέρωση της Ηλέκτρας και του βασιλικού οίκου. Αυτό κατόπιν

5.7. Ερινύες-δίκη Ορέστη

Με τη τύχη του Ορέστη μετά το έγκλημά του ασχολήθηκαν μόνο ο Αισχύλος και ο Ευριπίδης στις τραγωδίες τους *“Χοηφόροι”/“Ευμενίδες”* και *“Ηλέκτρα”/“Ορέστης”* αντίστοιχα, με διαφορετικό, όμως, τρόπο ο καθένας.

Ήδη από το τέλος των *“Χοηφόρων”* ο Ορέστης αφού τελείωσε το έργο του και δέχεται τον έπαινο του χορού, βλέπει τις Ερινύες να έρχονται (*Χοηφόροι*, στ.1021). Παρά τις παραινέσεις του χορού ότι πρόκειται για απάτη του μυαλού του (*Χοηφόροι*, στ.1055-1056), επιμένει ότι τις βλέπει να τον κυνηγούν και φεύγει.

Στις *“Ευμενίδες”*, οι Ερινύες, οι οποίες στη προηγούμενη τραγωδία είναι μόνο φαντάσματα που δημιουργεί το μυαλό του Ορέστη λόγω της ταραχής του, παρουσιάζονται σαν πραγματικές θεότητες, που αγωνίζονται ενάντια στον Απόλλωνα και καταδιώκουν τον Ορέστη. Ο αισχύλειος Ορέστης τις βλέπει τις Ερινύες. Είναι έξω από αυτόν. Ο Ορέστης βέβαια το ήξερε ήδη (*Χοηφόροι*, στ. 282 κ.εξ), όταν θυμάται τις επιθέσεις των Ερινύων, με τις οποίες τον απειλούσε ο Απόλλων.

Σχετικά με τη δίκη του Ορέστη, στις *“Ευμενίδες”*, όπως είπαμε, έχουμε την εκδοχή του Αισχύλου. Σ’ αυτή τη τραγωδία, ο Ορέστης βρίσκεται στο ναό του Απόλλωνα όπου ζητά κάθαρση για το αποτρόπαιο έγκλημά του. Ο Απόλλωνας του προσφέρει τη βοήθειά του και τον στέλνει στην Αθήνα να δικαστεί. Οι Ερινύες έπειτα από προτροπή της Κλυταιμνήστρας συνεχίζουν να τον κυνηγούν. Στο ιερό της Παλλάδας, ο Ορέστης καθαρμένος πια, καλεί την Αθηνά και ζητά δικαστική απόφαση: « *σύ δ’ εἰ δικάϊως εἴτε μὴ κρῖνον δίκην*» (*Ευμενίδες*, στ. 468). Η Αθηνά αναθέτει το καθήκον απονομῆς δικαιοσύνης στους ανθρώπους (*Ευμενίδες*, στ. 483-489). Στη δίκη αυτή γίνεται ψηφοφορία και έχουμε ισοψηφία. Η ψήφος της Αθηνάς όμως, μετράει για

εξελήφθη ως αποδεικτικό στοιχείο για το ότι ο Σοφοκλής θεωρούσε το φόνο της Κλυταιμνήστρας λιγότερο σημαντικό και τη μητροκτονία μικρό ή και εντελώς ανύπαρκτο ζήτημα.

διπλή και έτσι, επειδή η ίδια δεν γεννήθηκε από μητέρα και αναγνωρίζει μόνο το δίκιο του πατέρα, τη δίνει υπέρ του Ορέστη και τον αθώνει. Μετά από αυτά, ο Ορέστης φεύγει ευτυχισμένος για το Άργος, αφού ορκίζεται αιώνια πίστη στη Αθήνα (*Ευμενίδες* στ.762-777).

Βλέπουμε λοιπόν, ότι το δίκαιο στις “*Ευμενίδες*” δεν είναι το δίκαιο του θεού των Δελφών, αλλά εκείνο που αντιπροσωπεύει η θεά Αθηνά και οι άνθρωποι που δικάζουν στον Άρειο Πάγο· δίκαιο, δηλαδή, θεμελιωμένο στη πόλη.

Στο τέλος της “*Ηλέκτρας*” του Ευριπίδη εμφανίζονται οι Διόσκουροι, οι οποίοι δίνουν λύση στο δράμα και ορίζουν ότι ο Ορέστης πρέπει να φύγει αμέσως από τη χώρα γιατί όπου να’ναι φτάνουν οι Ερινύες (*Ηλέκτρα*, στ. 1342-1346) και να πάει να προσπέσει στο άγαλμα της Αθηνάς και αφού δικαστεί, να αθωωθεί (*Ηλέκτρα*, στ. 1254-1267).

Στη τραγωδία “*Ορέστης*”, βλέπουμε τον ομώνυμο ήρωα, ύστερα από το έγκλημά του, να κατατρύχεται, όχι από πραγματικές Ερινύες, που θα ήταν θεία δίκη όπως στις “*Ευμενίδες*”, αλλά από μάταιους φόβους της φαντασίας του, από ψευδαισθήσεις. Ο ευριπίδειος Ορέστης δεν είναι ένας ήρωας που καταδιώκεται από Ερινύες αλλά ένας άρρωστος που παραληρεί. Τον βλέπουμε στο κρεβάτι να κοιμάται, άρρωστο, νηστικό, εξαντλημένο, μόλις που αναπνέει (*Ορέστης*, στ.41-46). Ο Ορέστης του Αισχύλου μπροστά στις αληθινές Ερινύες ήταν κατατρομαγμένος και έτρεχε να ξεφύγει (*Χοηφόροι*, στ.1061-1062). Ο Ορέστης του Ευριπίδη, όμως, μετά τα οράματα που τον βασανίζουν παραπονιέται και ξανακοιμάται. Μόλις ξυπνά φτάνει στο σημείο να θεωρήσει την ίδια του την αδερφή Ερινύα (*Ορέστης*, στ. 264-265).όταν περνά η κρίση συμπεραίνει ότι η εντολή του θεού ήταν καταστροφική γι’ αυτόν (*Ορέστης*, στ.285-287).

Σ’ αυτό το έργο ο Ορέστης δεν θα δικαστεί από δικαστήριο που οι θεοί ίδρυσαν επίτηδες γι’ αυτόν, αλλά από την εκκλησία της πόλης και πρέπει να βρει προστάτες για να ασκήσει πίεση σ’ αυτή την εκκλησία. Ο προστάτης που έχει ανάγκη αυτή τη φορά δεν είναι η μαρτυρία του Απόλλωνα, αλλά ο Μενέλαος. Συγκεκριμένα ο Ορέστης ζητά από το Μενέλαο να μεσολαβήσει και να τον βοηθήσει πείθοντας τους κατοίκους του Άργους, που θα ψηφίσουν για τη τύχη του, να μη τον καταδικάσουν σε λιθοβολισμό (*Ορέστης*, στ.448-455). Τελικά, ο Μενέλαος δε τον βοηθάει και η συνέλευση του λαού καταδίκασε σε θάνατο τον Ορέστη και την Ηλέκτρα, με μόνη χάρη αν θέλουν να πεθάνουν μόνοι τους, όχι με λιθοβολισμό (*Ορέστης*, στ.857-858). Έτσι, αποφασίζουν να

σκοτώσουν την Ελένη, η οποία εξαφανίζεται μέσα από τα χέρια τους και ενώ ήταν έτοιμοι να κάψουν το παλάτι, έχοντας ως όμηρο την Ερμιόνη, εμφανίζεται ο Απόλλωνας και λέει στον Ορέστη να πάει στην Αθήνα, στον Άρειο Πάγο για να κριθεί, όχι από τους ανθρώπους όπως στον Αισχύλο, αλλά από τους θεούς(Ορέστης, στ.1650-1652). Φαίνεται λοιπόν, να διστάζει ο Ευριπίδης να εναποθέσει στους ανθρώπους τη κρίση του Ορέστη και γι' αυτό το δικαστήριο που θα τον κρίνει τελικά θα έχει συσταθεί από θεούς.

Ο Ορέστης του Σοφοκλή σε αντίθεση με τον ήρωα των άλλων τραγικών ποιητών, δεν καταλαμβάνεται από παραλήρημα, ούτε από τύψεις μετά το διπλό φονικό. Τα τελευταία μάλιστα λόγια του χορού μοιάζουν να σημαίνουν ότι όλα πήγαν κατ'ευχήν και ότι ο νόμιμος ηγεμόνας, δεν έχει παρά να περιμένει τις τιμές και την αναγνώριση της πόλης (Ηλέκτρα, στ.1384-1390).

5.8. Ορέστης και Πυλάδης

Ο Ορέστης καθ'όλη τη διάρκεια της πραγματοποίησης της εκδίκης αλλά και γενικότερα οπουδήποτε τον συναντάμε, έχει μαζί του το πιστό του φίλο, Πυλάδη. Πληγωμένος από την εξορία έχει δοθεί ολόκληρος σ' αυτόν. Φίλος και ξάδελφος ο Πυλάδης, συντρέχει στον αγώνα, στις δυσκολίες, στις χαρές και στις λύπες του Ορέστη. Με λίγα λόγια, είναι μια συμμαχία μεταξύ δύο ανθρώπων, την οποία θα κρατήσουν μέχρι το τέλος και θα μείνει μακριά από διχόνοιες και συμφέροντα.

Καθένας από τους τραγικούς ποιητές έβαλε στο πλευρό του Ορέστη αυτό το πολύτιμο σύντροφο και μάλιστα ορισμένες φορές του απέδωσε καθοριστικής σημασίας ρόλο στη ζωή του Ορέστη.

Στις "Χοηφόρους", ο Πυλάδης δεν προβάλλεται ως χαρακτήρας. Ο Αισχύλος απλώς τον βάζει να εκπληρώσει το κύριο έργο του: είναι φερέφωνο του Απόλλωνα. Τη κρίσιμη στιγμή, όταν ο Ορέστης είναι έτοιμος να σκοτώσει τη μητέρα του, διστάζει και στρέφεται προς τον Πυλάδη: «Πυλάδη, τί δράσω; μητέρ' αἰδεσθῶ κτανεῖν;» (Χοηφόροι, στ. 899). Ο Πυλάδης που μέχρι τώρα ήταν βουβό πρόσωπο, παίρνει φωνή και αποκτά καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη, καθώς θυμίζει το χρησμό του Απόλλωνα (Χοηφόροι, στ. 899-906) και τα λόγια αυτά παραμερίζουν τον ισχυρό δισταγμό του Ορέστη. Όταν ένα πρόσωπο μιλά ύστερα από μακριά σιωπή, τα λόγια του πρέπει να έχουν ιδιαίτερη

βαρύτητα. Όταν λοιπόν μιλά ο Πυλάδης, τα λόγια του, όπως λέει ο Kitto⁹, πέφτουν σαν κεραυνός.

Και στον “Ορέστη” του Ευριπίδη ο Πυλάδης αποδεικνύεται χρήσιμος και αληθινός φίλος του Ορέστη. Όταν ο Μενέλαος δεν πείθεται να τον βοηθήσει ο μόνος που του μένει να του συμπαρασταθεί είναι ο Πυλάδης. Παρ’όλα τα καλά του αισθήματα, ο Μενέλαος δεν είναι τόσο πιστός φίλος όσο ο Πυλάδης, ο οποίος σπεύδει στον Ορέστη όταν άκουσε για τη συνέλευση (Ορέστης, στ.729-733) και τον βεβαιώνει ότι θα τον ακολουθήσει μέχρι το θάνατο (Ορέστης, στ.1069-1070, 1071, 1073, 1085-1099). Τον συνοδεύει ως σύντροφος, προστάτης και αδερφός στη συνέλευση για να απολογηθεί, τον συντροφεύει καταδικασμένο και μελλοθάνατο πια στο παλάτι και παίρνει μέρος σε όλες τις διαδικασίες εκδίκησης. Ο ίδιος, επίσης, είναι αυτός που συλλαμβάνει το σχέδιο να περιπλέξουν στη δική τους καταστροφή και του Μενέλαου δολοφονώντας την Ελένη (Ορέστης, στ. 1132-1144, 1152) βγάζοντάς τον έτσι από το αδιέξοδο και γλυτώνοντάς τον από βέβαιο θάνατο.

Στην “Ιφιγένεια εν Ταύροις” επίσης, όταν στην αρχή εγκαταλείπει το θάρρος τον Ορέστη (στ. 77-103), ο Πυλάδης τον παρηγορεί και του προτείνει σχέδιο (στ.104-115). Επιπλέον, όταν η Ιφιγένεια προτείνει να σωθεί ένας από τους δύο, γίνεται ένας αγώνας φιλίας όπου ο Πυλάδης αρνείται να εγκαταλείψει το φίλο του έχοντας δύο κίνητρα: τη φιλία και το φόβο για το ψόγο των ανθρώπων (στ. 650, 674-686). Ακόμα και όταν ο Ορέστης ξεσπά σε παράπονα εναντίον του θεού που τον εξαπάτησε (στ.691-692), ο Πυλάδης ως φρονιμότερος προετοιμάζει το τέλος του έργου λέγοντάς του : «ἀλλ’ ἔστιν, ἔστιν, ἢ λίαν δυσπραξία λίαν διδοῦσα μεταβολάς, ὅταν τύχη.»(στ.721-722).

Τέλος, στη τραγωδία αυτή, ο Πυλάδης παίζει καθοριστικό ρόλο στην αναγνώριση του Ορέστη με την αδερφή του, αφού αν δεν σκεφτόταν το ενδεχόμενο να χαθεί το γράμμα σ’ ένα ναυάγιο (στ. 755-758), δε θα του έλεγε η Ιφιγένεια να διαβάσει το περιεχόμενο, δεν θα αναγνωρίζονταν τα δύο αδέλφια και θα σκοτωνόταν ο Ορέστης.

⁹ Kitto H. D. F., *Η αρχαία ελληνική τραγωδία*, μτφρ: Λ. Ζενάκου, Παπαδήμας, Αθήνα, 1993

5.9. Ήθος Ορέστη

Μετά τη σύγκριση όσον αφορά στις επιμέρους σκηνές και στο τρόπο που ο κάθε τραγικός ποιητής χωριστά είδε το μύθο του Ορέστη και έβαλε τον ήρωά του να δράσει, θα ήταν σκόπιμο να ασχοληθώ με ο ήθος του Ορέστη όπως αυτό διαμορφώνεται σε κάθε σωζόμενο δράμα. Τι είναι λοιπόν ο Ορέστης; Εκδικητής; Απελευθερωτής που σηκώνει το μαχαίρι και σκοτώνει τη μάνα που τον γέννησε; Παίγνιο των θεών; Εντολοδόχος της μοίρας ή υπεύθυνο άτομο που αποφασίζει μόνο του;

5.9.α. ήθος στις “Χοηφόρους”

Στις “Χοηφόρους” ο Ορέστης έρχεται με εντολή του Απόλλωνα και του νεκρού πατέρα να ανταποδώσει το φόνο με φόνο. Είναι το χέρι της δίκης και η έκφραση της υπεροχής του πατέρα έναντι της μητέρας. Είναι το πρόσωπο που για τη πράξη του θα αγωνιστούν οι νέοι θεοί, Αθηνά-Απόλλωνας, με τις παλιές αντιλήψεις και αξίες, Ερινύες.

Αν δε σκοτώσει τη μητέρα του, συζυγοκτόνο και βασιλοκτόνο, ο Απόλλων του είπε ότι θα τον κυνηγούν οι Ερινύες του Αγαμέμνονα (στ.284-285). Απ’ την άλλη, αν τη σκοτώσει θα τον κυνηγούν οι Ερινύες της μάνας του. Αυτό είναι το τραγικό δίλημμα του Ορέστη. Η θέση του καθίσταται ακόμα πιο τραγική αφού δεν έχει φαύλα κίνητρα και κυρίως γιατί πρέπει να σκοτώσει τη μητέρα του, πράξη την οποία ο ίδιος χαρακτηρίζει ως *μή χρεών* (στ.930) ακόμα και τη στιγμή που την εκτελεί.

Το γεγονός ότι πήρε την εντολή από τον Απόλλωνα για να σκοτώσει τη μητέρα του, σύμφωνα με τον Lesky¹⁰ “δεν πρέπει να μας οδηγήσει στο σημείο να δούμε τον Ορέστη ως ένα χειραγωγούμενο πρόσωπο. Έρχεται από τα ξένα αποφασισμένος για τη

¹⁰ “Τραγική ποίηση των αρχαίων Ελλήνων”, α’ τόμος σ.211,223.

πράξη, υπερνικά το δισταγμό του και καταφέρει το θανάσιμο πλήγμα. Για πρώτη φορά στο κομμό, ο Ορέστης μεταμορφώνεται από όργανο του θεού, σε άνθρωπο ολοκληρωμένο και υπεύθυνο απέναντι στη πράξη του. Ο ίδιος ο Ορέστης λέει ότι πρέπει να ακολουθήσει τη προσταγή του θεού, αλλά και χωρίς αυτή πρέπει και πάλι από μόνος του να εκδικηθεί (στ. 297-305).

Στην αρχή των “Χοηφόρων”(στ.8), μιλώντας για την απουσία του, δείχνει πόσο βασανίζεται από το αίσθημα ενοχής γιατί καταλογίζει στον εαυτό του ότι ήταν πολύ μικρός για να εμποδίσει το φόνο του Αγαμέμνονα. Στο τέλος του πρώτου επεισοδίου ο Ορέστης παρουσιάζει το σχέδιό του ως *μύθο*(στ. 554), διότι δεν τον κατασκεύασε εκείνος αλλά ο *άναξ Απόλλων* (στ. 559)

Η βεβαιότητα και η απρονοησία χαρακτηρίζουν τον τρόπο με τον οποίο υλοποιεί το σχέδιό του στο δεύτερο επεισόδιο. Χτυπά τη πόρτα του ανακτόρου βέβαιος ότι είναι σταλμένος από τους θεούς (στ. 655). Όμως βγαίνει εκτός προγράμματος αφού ο Αίγισθος δεν βρίσκεται στο παλάτι και τους υποδέχεται η Κλυταιμνήστρα. Απροετοίμαστος ο Ορέστης, αναγκάζεται να αυτοσχεδιάσει και αναγγέλλει το θάνατο του, υπόσχεται την επιστροφή του με τη τεφροδόχο και ζητά να καλέσουν τον Αίγισθο (στ.734-737). Γίνεται φανερό ότι ο έλεγχος έχει ξεφύγει από τον Ορέστη, οι ενέργειές του είναι σπασμωδικές και προκαλούν έκπληξη και τα λάθη του πρέπει να τα διορθώνουν άλλοι.

Αφού σκοτώσει τον Αίγισθο, χωρίς δεύτερη σκέψη, (στ. 869, 875-884), έρχεται αντιμέτωπος με την Κλυταιμνήστρα, η οποία προσπαθεί να τον πείσει να μη τη σκοτώσει λέγοντάς του ότι ανήκει στο γένος της μάνας και δείχνοντάς του το μαστό απ’ τον οποίο αυτός τρέφονταν (στ.896-898).

Αν και ο Ορέστης είναι πάνοπλος με το θείο χρησμό, την κρίσιμη στιγμή λυγίζει, διστάζει μπροστά στα παρακάλια της μητέρας και στρέφεται στο φίλο του, Πυλάδη (στ.899). Ο Πυλάδης του υπενθυμίζει το χρησμό του Απόλλωνα (στ. 900-902) και ο Ορέστης είναι πια ανυποχώρητος. Πιστεύει ότι κρατάει από το γένος του πατέρα και το μεγαλύτερο έγκλημα είναι ο φόνος του πατέρα και όχι της μάνας. Την ίδια στιγμή που τη σκοτώνει θέλοντας να μεταθέσει αλλού την ευθύνη ισχυρίζεται πάλι πως είναι απλώς το όργανο της θείας δίκης (στ. 923). Αμέσως μετά το φόνο, προσπαθεί να δικαιολογήσει τη πράξη του (στ.973-979), ψάχνει για δικαιολογίες, συζητάει με το χορό και του εξηγεί πόσο άδικη ήταν η δολοφονία του πατέρα του από τη μητέρα του (στ. 1010-1017).

Γρήγορα, όμως, συνειδητοποιεί το έγκλημα και νιώθει το βάρος της μητροκτονίας (στ.1016). Παρ' ότι εγκωμιάζει φανερά το έργο του, δεν πιστεύει ότι τον καλύπτει ο χρησμός του Φοίβου. Αισθάνεται σαν άνθρωπος τη δική του ευθύνη. Πρέπει να φύγει μακριά από το αίμα της μάνας του, να πάει ικέτης στο Λοξία. Λυπάται για το έγκλημα και για τη τιμωρία. Αισθάνεται νικητής αλλά και μiasμένος (στ.1023-1028).

Έτσι, ο Ορέστης, τραγικό πρόσωπο στις “Χοηφόρους”, αντιμετωπίζει το δίλημμα ανάμεσα στη θεϊκή καθοδήγηση και στην ανθρώπινη βούληση. Όταν αντικρίζοντας τη μητέρα του κινδυνεύει να χάσει τη δύναμή του για δράση, μιλά ο Πυλάδης σαν εκπρόσωπος του θεού και φανερώνει τη διαταγή, τη στιγμή που χρειάζεται αφού η θέληση του Ορέστη δεν επαρκεί πια.

Στο τέλος του έργου, όταν η φριχτή αυτή πράξη τιμωρείται από τις Ερινύες, ο ίδιος απροστάτευτος καταφεύγει στο θεό, αυτόν που τον διέταξε να εκτελέσει αυτό που δεν μπορούσε να αντέξει με τις δικές του δυνάμεις.

5.9.β ήθος στις “Ευμενίδες”

Ο Ορέστης στις “Ευμενίδες” καταρρακωμένος από το φόνο της μητέρας του, κάθεται ικέτης στο ναό του Απόλλωνα και ζητά να εξαγνιστεί. Απελπισμένος από το αδιέξοδο που βρίσκεται, εναποθέτει όλες του τις ελπίδες για τη σωτηρία του στον Απόλλωνα (στ.85-87). Στη συνάντησή του με τη Αθηνά συμπεριφέρεται με πολύ ευλάβεια και σεβασμό και προσπαθεί με την ικεσία του να αποσπάσει τη βοήθειά της υποσχόμενος μάλιστα έλλειψη εχθροπραξιών με την Αθήνα (στ. 276-298). Η άσχημη κατάσταση στην οποία βρίσκεται δεν έχει επηρεάσει τον σεβασμό του απέναντι στους θεούς. Έχει φροντίσει να καθαρθεί πριν πάει στην Αθηνά(στ.445-446) και υπόσχεται αιώνια πίστη σ' αυτή, ό, τι και αν γίνει (στ.468-469). Όταν φτάνει η ώρα της δίκης εμφανίζεται υπεύθυνος απέναντι στη πράξη του και παραδέχεται το έγκλημά του (στ. 588). Έχει πετύχει να ανακτήσει τον «οἶκον» του πατρός του κάτι που υπήρξε διαρκώς ο απώτερος σκοπός του (“Χοηφόροι”, στ.237, 480, 864-5) και γι' αυτό είναι ικανοποιημένος. Νιώθει, όμως, και αδικημένος αφού θεωρεί ότι και η Κλυταιμνήστρα θα έπρεπε να τιμωρηθεί, όταν ζούσε, επειδή σκότωσε τον άντρα της (στ.604). Όταν πλησιάζει η ώρα της ψηφοφορίας, αγχώνεται και αγωνιώντας και φοβούμενος για το

αποτέλεσμα, ρωτάει τον Απόλλωνα: «ὦ Φοῖβ' Ἄπολλον, πῶς ἄγων κριθήσεται;» (στ. 744). Αμέσως μόλις αθρώνεται πλημμυρίζεται από ευγνωμοσύνη και εκπληρώνει την υπόσχεσή των στ. 289-291, ορκιζόμενος αιώνιο σύμφωνο συμμαχίας και απουσίας εχθροπραξιών μεταξύ Αθήνας- Ἀργούς (στ. 764-768).

5.9.γ ήθος στην “*Ηλέκτρα*” του Σοφοκλή

Ο Ορέστης του Σοφοκλή θεωρεί τη πράξη που έχει επωμιστεί δίκαιη εκδίκηση η οποία θα του φέρει τιμή (στ. 37, 60, 70). Αυτόν τον Ορέστη, αντίθετα από τον αισχύλειο Ορέστη, δεν τον ωθεί στη πράξη κάποιος θεός υπό τη πίεση απειλής. Ο ίδιος δεν μπορεί και δεν πρόκειται να περάσει την ζωή του στην εξορία. Είναι αποφασισμένος να ξαναπάρει τη πατρική του περιουσία. Έτσι, πρέπει να κάνει ο γιος που στερήθηκε την κληρονομιά του αν δεν είναι δειλός.

Ο σοφόκλειος ήρωας, εμφανίζεται εξ αρχής προσηλωμένος σ’ ένα σκοπό και τον επιδιώκει αποτελεσματικά. Έχει ανατραφεί από τον παιδαγωγό για να εκδικηθεί το πατέρα του και αυτό έρχεται να κάνει. Ένα στοιχείο του χαρακτήρα του είναι το γεγονός ότι δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο *καιρό* ως σημαντικό παράγοντα επιτυχίας της αποστολής του (στ. 31, 39. 75-76).

Ο Απόλλωνας απ’ την άλλη, δεν επηρεάζει τη δράση του, ούτε τον προστάζει, ούτε τον βοηθάει ὁ απλά του λέει πώς θα πράξει την εκδίκηση. Η μόνη απάντηση που δίνεται από το Πυθικό μαντείο δεν αφορά στο αν πρέπει ή όχι να εκδικηθεί, αλλά στο τρόπο: «δόλοισι» (στ. 36-37). Ο Ορέστης είναι αυτόνομος παράγων, αλλά οι θεοί κινούνται σ’ ένα δρόμο παράλληλο προς το δικό του (π. χ. το όνειρο της Κλυταιμνήστρας δεν είναι απλή σύμπτωση). Το σχέδιό του, βέβαια, συμβαδίζει με τα σχέδια του θεού και σε καμία περίπτωση δεν εξανίσταται κατά του χρησμού, όπως βλέπουμε στις “Χοηφόρους”.

Η παραγγελία του Απόλλωνα υπάρχει, η αναγκαιότητα της μητροκτονίας όμως, εκπορεύεται από το μίσος του Ορέστη για τη Κλυταιμνήστρα, ανάξια σύζυγο ενός μεγάλου άντρα. Ο ποιητής μάς εμφανίζει την Κλυταιμνήστρα με τέτοιο τρόπο ώστε να καταλάβουμε πως ο Ορέστης δεν οφείλει να αισθάνεται μεγάλες τύψεις επειδή τη σκοτώνει. Σύμφωνα με την άποψη της Ηλέκτρας, η Κλυταιμνήστρα έχει πάψει πια να

λογαριάζεται ως μητέρα, εφ' όσον οι πράξεις της δεν έχουν τίποτα το μητρικό. Συμπυκνώνοντας τις κατηγορίες της κατά της Κλυταιμνήστρας, η Ηλέκτρα αποδεικνύει πως η Κλυταιμνήστρα δε μπορεί πλέον να έχει καμία αξίωση στη στοργή ή τον σεβασμό των παιδιών της. Η Κλυταιμνήστρα έχει εκπέσει των δικαιωμάτων της για δύο λόγους: δολοφόνησε το σύζυγό της και κακομεταχειρίζεται τα παιδιά της. Αλλά, επιπλέον η Κλυταιμνήστρα επιτίθεται για το έγκλημά της και τα φοβερά του αποτελέσματα. Έχει άρει τον εραστή της στο αξίωμα που κάποτε κατείχε ο Αγαμέμνων. Ο Αίγισθος κάθεται στο θρόνο του νεκρού, φορά τα ρούχα του, κάνει χοές στην εστία όπου ο Αγαμέμνωνας δολοφονήθηκε και κοιμάται στο κρεβάτι του. Κι η Κλυταιμνήστρα οργανώνει μηνιαίες γιορτές εις ανάμνησιν του φόνου. Όχι μόνο σκότωσε τον άντρα της, αλλά εξυμνεί το έγκλημά της.

Κι ακόμα, είναι κακή μάνα. Ούτε αγάπησε, ούτε νοιάστηκε για τα παιδιά της. Όχι μόνον κακομεταχειρίζεται και απειλεί την Ηλέκτρα, αλλά την έχει υποβιβάσει στην κατάσταση της δουλείας και η Κλυταιμνήστρα μέσα στο μίσος της και στο φόβο της για την Ηλέκτρα, έχει αποφασίσει να απαλλαγεί από αυτήν, να την κλείσει σε μian ανήλιαγη φυλακή.

Τα αισθήματα της Κλυταιμνήστρας για τον Ορέστη είναι διαφορετικά, αλλά εξίσου αξιόμempτα. Μπορεί να μην τον γνωρίζει, και δεν έχει τη δυνατότητα να τον καταδιώξει, όπως την Ηλέκτρα, αλλά φοβάται την επιστροφή του. Πράγματι, μόλις μαθαίνει τις φήμες για την επάνοδό του, μανιάζει και ξεσπά πάνω στην Ηλέκτρα. Αλλά τα πραγματικά της αισθήματα τα δείχνει όταν πληροφορείται τις ψεύτικες ειδήσεις για το θάνατό του. Για μια στιγμή, η αγάπη της μητέρας παλεύει με το φόβο και το μίσος. Νιώθει τον ανεξήγητο δεσμό που ενώνει τη μητέρα με το παιδί των σπλάχνων της. Αλλά στη μάχη αυτή που δίνεται μέσα στην Κλυταιμνήστρα, νικά το κακό.

Η Κλυταιμνήστρα βρίσκεται υπό την εξουσία του Αίγισθου και της λείπει το σθένος να λειτουργήσει χωρίς αυτόν. Εξαρτάται από τον εραστή της, από τον οποίο αντλεί το κύρος της και δεν έχει τη δύναμη να ασκήσει εξουσία. Το αποτέλεσμα είναι ότι δεν αισθανόμαστε γι' αυτήν το θαυμασμό που νιώθουμε, παρά τη θέλησή μας, για την Κλυταιμνήστρα του Αισχύλου. Ακόμα λιγότερο αισθανόμαστε την ανάγκη να την υπερασπιστούμε για τα εξαιρετικά της χαρίσματα. Και είμαστε ακόμα περισσότερο έτοιμοι να δούμε την εκδίκηση του γιου της να πέφτει πάνω της. Επομένως το μίσος για

τη μάνα του και η απεριόριστη λατρεία για τον αδικοσκοτωμένο πατέρα οδηγούν και τον Ορέστη ως ξεχωριστή προσωπικότητα, πέρα από το θείο, να θέλει να εκδικηθεί.

Μόλις φτάνει στο παλάτι, πραγματοποιεί ένα σχέδιο τέλεια προγραμματισμένο χρησιμοποιώντας την ιδέα της υδρίας με τα λείψανα (στ.1113-1114) , η οποία είχε ξεπηδήσει στο μυαλό του Ορέστη του Αισχύλου, αλλά έμεινε απραγματοποίητη. Νηφάλιος και ψυχραιμος, χωρίς την έλλειψη ελέγχου και την απροετοιμασία του αισχύλειου Ορέστη, πετυχαίνει το στόχο του.

Την ώρα του φονικού δρα ως ψυχρός εκτελεστής . Η αίσθηση ότι επιτελεί ένα ύψιστο καθήκον, δεν του αφήνει περιθώρια, δεν του επιτρέπει να διστάσει, ούτε να συλλογιστεί την ευθύνη μετά το φόνο. Θεωρεί ότι έχει επωμιστεί το βάρος να απαλλάξει το σπίτι του από το μίasma που το βαραίνει. Σε κανένα σημείο του έργου ο Σοφοκλής δεν παρουσιάζει τον Ορέστη να προβληματίζεται για το μίasma που θα βαραίνει τον ίδιο μετά το φόνο της μητέρας του. Επιπλέον, η περηφάνια και ο εγωισμός του δεν μπορούν να τον κάνουν να συγκρατηθεί και να μην αποκαλύψει τη ταυτότητά του στον Αίγισθο πριν τον θανατώσει (στ. 1476). Μ' αυτό τον τρόπο θέλει να πάρει την εκδίκησή του αλλά και να ικανοποιηθεί ψυχολογικά αφού ο Αίγισθος έστω και πριν πεθάνει θα καταλάβει ότι η πονηριά του τιμωρήθηκε.

Μετά το έγκλημα ο Ορέστης δεν εμφανίζεται μετανιωμένος. Δεν έχει ανάγκη από καθαρμούς και δεν τον ακολουθούν ούτε Ερινύες, ούτε τύψεις. Έπρεπε να το κάνει και είναι ικανοποιημένος που το έκανε.

5.9.δ ήθος στην “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη

Φτάνοντας στην Αργολίδα ο Ορέστης του Ευριπίδη δεν έχει κανένα σχέδιο στο νου του. Το μαντείο του έχει ορίσει να ανταποδώσει το φόνο με φόνο (στ. 89). Έτσι πρέπει να οργανώσει μόνος του το σχέδιο δράσης. Για το σκοπό αυτό ζητά τη βοήθεια του Πρεσβευτή και τον ρωτά πώς θα ενεργήσει, αν έχει φίλους, πώς θα γίνει ο φόνος (στ. 598-604). Όλες αυτές οι ερωτήσεις δείχνουν πόσο μετέωρος, απροστάτευτος και ανίδεος είναι για την κατάσταση που επικρατεί. Είναι νευρικός, χωρίς στόχους, ανίκανος για δράση. Αν δρα, το χρωστάει στο σχέδιο του Πρεσβευτή και στην αδερφή του που δεν τον αφήνει να κάνει πίσω (στ.684-692, 694-699, 982).

Για να εξολοθρεύσει τον Αίγισθο, ο Πρεσβευτής του λέει να τον αιφνιδιάσει τη στιγμή που θα τελεί θυσία στις Νύμφες στους αγρούς. Τον προτρέπει δηλαδή να φανεί άνανδρος και να τον σκοτώσει πισώπλατα. Ο ίδιος όμως ο Ορέστης από μόνος του δεν είναι τολμηρός, αλλά άβουλος και δίβουλος νέος που φοβάται και είναι προσεκτικός. Αυτό φαίνεται από την αρχή: έχει έρθει να κατασκοπεύσει τον τόπο, αποφεύγει τους άσκοπους κινδύνους και είναι έτοιμος να το σκάσει αν χρειαστεί (στ.94-103).

Επιπρόσθετα, στην τραγωδία αυτή, εμφανίζεται ελάχιστα ηρωικός. Έκανε νύχτα τις προσφορές στο τάφο του Αγαμέμνονα για να διαφύγει τη προσοχή των αρχών (στ. 90-93), αλλά και όταν σκοτώνει τον Αίγισθο, παρακαλάει τους αντιπάλους του να του χαρίσουν τη ζωή (στ. 847-851).

Σχετικά με το χρησμό του Απόλλωνα ο Ορέστης του Ευριπίδη βρίσκεται σε σύγχυση. Στην αρχή του έργου έχει τη πεποίθηση ότι ο χρησμός είναι αλάνθαστος (στ.399-500). Όταν, όμως, πλησιάζει προς τη πράξη της μητροκτονίας, ο δισταγμός του μεγαλώνει και αρχίζει να αμφιβάλλει για την ορθότητα της εντολής του Απόλλωνα (στ. 964, 967, 969, 971, 973, 979, 981, 987). Τα βάζει με το Φοῖβο που τον οδηγεί στη μητροκτονία και φτάνει στο σημείο της βλασφημίας λέγοντας : «ὦ Φοῖβε, πολλήν γ' ἀμαθίαν ἐθέσπισας ...» (στ.972).

Όταν βλέποντας τη μάνα του χάνει το θάρρος του, δεν είναι ο Πυλάδης που θα του θυμίσει το Πυθικό χρησμό (όπως στις “Χοηφόρους”), αλλά η Ηλέκτρα, η οποία τον ενθαρρύνει και τον στέλνει στη καλύβα να προσμένει την ευκαιρία. Κάτω από την αδίστακτη πίεση της αδερφής του και υπό το πρίσμα του χρησμού ο Ορέστης γίνεται πιο αποφασιστικός. Μόλις σκοτώνει τη μητέρα του συντριμμένος περιγράφει ανατριχιαστικές λεπτομέρειες του φόνου (στ. 1206-1209, 1213-1216, 1221-1223). Μετανιώνει αμέσως για ό, τι διέπραξε και σαν πιο ευαίσθητος από την αδερφή του, πρώτος κυριεύεται από τη φρίκη του κακουργήματος. Δείχνει να τον ενδιαφέρει ιδιαίτερα το κακό που θα του κάνει μέσα στο κόσμο το γεγονός ότι είναι μητροκτόνος (στ.1190-1197). Η μελλοντική κατάσταση που φοβάται ο Ορέστης είναι ρεαλιστική και εγκόσμια, χωρίς τη θρησκευτική διάσταση της καταδίωξης του μητροκτόνου από Ερινύες στις “Χοηφόρους”.

5.9.ε ήθος στον “Ορέστη” του Ευριπίδη

Ο Ευριπίδης είναι ο μόνος από τους ποιητές που είδε τον Ορέστη από τη στιγμή της μητροκτονίας ως τη στιγμή της δίκης του. Ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής τον εξαφάνιζαν μετά το φόνο και τον ξαναβλέπαμε στη δίκη. Ο Ορέστης στις “Χοηφόρες” του Αισχύλου, αν και πιστεύει ότι ενήργησε σωστά και παρά την επιδοκιμασία του χορού, βλέπει τις Ερινύες να έρχονται και φεύγει φοβισμένος για την εξορία. Στην “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, ο Ατρείδης δεν έχει καμία τύψη, πιστεύει ότι είναι τυραννοκτόνος και αποχωρεί με τις επευφημίες του χορού. Στον Ευριπίδη έχουμε το πρώτο ήρωα με τις ανθρώπινες διαστάσεις του, απομυθοποιημένο. Στην ομώνυμη τραγωδία, “Ορέστης”, ο ήρωας είναι άρρωστος. Βρίσκεται σε άθλια κατάσταση: έχει πυρετό, βγάζει αφρούς και χτυπιέται στο κρεβάτι του. Οι Ερινύες δεν υπάρχουν εδώ. Υπάρχουν μόνο οι τύψεις και τα φαντάσματα της φαντασίας του.

Στο πρώτο επεισόδιο ο Ορέστης από σωριασμένο σε κρεβάτι κορμί γίνεται πρόσωπο. Ευλογεί τον ανακουφιστικό της αρρώστιας του ύπνο και προσπαθεί να σταθεί όρθιος. Είναι το θλιβερό πικραμένο παιδί που σκότωσε τη μάνα του με ηθικό αυτουργό τον Απόλλωνα και σάλεψε ο νους του.

Από την άλλη όμως, είναι ένας αδελφός που συμπεριφέρεται με τρυφερότητα στην αδερφή του(στ.220-230), βλέπει το δράμα της και όσο μπορεί επιχειρεί να την ανακουφίσει βλέποντας στο πρόσωπό της το μοναδικό στήριγμά που έχει στις δύσκολες ώρες που περνά.

Φαίνεται πολύ μετανιωμένος για ό, τι έκανε και λογαριάζει το πατέρα του περισσότερο από το θεό και είναι πεπεισμένος ότι αν τον ρωτούσε, θα τον απέτρεπε από την μητροκτονία (στ 288-293).

Έχει εναποθέσει όλες τις ελπίδες για τη σωτηρία του στο Μενέλαο και του ζητά να του ανταποδώσει αυτό που έκανε ο πατέρας του για αυτόν (στ.652) επικαλούμενος τη φιλία. Όταν εμφανίζεται ο Τυνδάρεως ο Ορέστης αισθάνεται ντροπή μπροστά στον άνθρωπο που κάποτε τον είχε περιβάλλει με την αγάπη του, ενώ αυτός του σκότωσε την κόρη. Είναι σεμνός προς το παππού του, αλλά ορμητικός στο να υπερασπιστεί το δίκιο του. Συγκεκριμένα, γίνεται υπερασπιστής του θεσμού του πατρικού δικαίου (στ. 552) . Επίσης, τονίζει ότι είναι τιμωρός μιας άπιστης γυναίκας, μίας συζυγοκτόνου (στ.

557) και μάλιστα παρουσιάζεται σαν υπερασπιστής της πανελλήνιας ηθικής αφού έκοψε το δρόμο προς τη μοιχεία και τη συζυγοκτονία (στ. 566 κ εξ.).

Ακόμα, γίνεται κι εδώ υβριστής απέναντι στον Απόλλωνα αφού λέει ότι αυτόν πρέπει να σκοτώσουν! (στ. 595). Σε μια κατάσταση εκτός ελέγχου στην οποία βρίσκεται βλέπουμε ότι δεν λογαριάζει τον ίδιο το θεό.

Όταν βλέπει ότι από το Μενέλαο δεν μπορεί να βοηθηθεί αισθάνεται προδομένος και παγιδευμένος. Μόνο ο Πυλάδης του αναπτρώνει το ηθικό και τολμά μπροστά στην ανάγκη και την απόγνωση να πάει να απολογηθεί μήπως και τους λυπηθούν.

Τελικά, όμως, δε καταφέρνει να αποσπάσει θετικό αποτέλεσμα και καταδικάζεται σε θάνατο. Εκείνη τη στιγμή, προσπαθεί να φανεί θαρραλέος και δυνατός μπροστά στο θάνατο και αποφασίζει να πεθάνει μόνος του με περηφάνια (στ.1060). Επεμβαίνει ο Πυλάδης, ο οποίος πάλι ως πιστός φίλος εφευρίσκει το σχέδιο να σκοτώσουν την Ελένη. Τότε, η αρρώστια και η απογοήτευση του Ορέστη μετατρέπονται σε απελπισία, παράκρουση. Είναι αποφασισμένος και για το πιο τρελό εγχείρημα (στ. 1163 κ εξ.). Πλέον διεκδικεί θάνατο ελεύθερου τιμωρώντας το Μενέλαο (στ. 1170).

Στο τέλος, ο Ορέστης παρουσιάζεται αδίστακτος, έτοιμος ανά πάσα στιγμή να σκοτώσει την Ερμιόνη και να κάψει το παλάτι. Μιλάει με περιφρονητικά λόγια στο Μενέλαο και τον πιέζει ασφυκτικά αφού δεν του αφήνει καμία αμφιβολία ότι διακυβεύεται η ζωή της κόρης του.

5.9.στ ήθος στην “Ίφιγένεια έν Ταύροις”

Ο Ορέστης στο πρόλογο αμφιβάλλει άλλη μια φορά για την αλήθεια του χρησμού του Απόλλωνα που του έλεγε να έρθει στην Ταυρική χώρα, να πάρει από το ναό το λατρευτικό άγαλμα της θεάς Αρτέμιδος και να το πάει στην Αθήνα για να λυτρωθεί (στ.77-94). Με το βάρος των δεινών της περίπτωσης του είναι διστακτικός, φοβισμένος, δύσπιστος. Από τα λόγια του βουκόλου (στ.260 κ.εξ.) καταλαβαίνουμε την ταραγμένη προσωπικότητα του ήρωά μας. Βλέπει ότι θέλουν να τον αρπάξουν οι Ερινύες. Μέσα στο παραλήρημά του θεωρεί ότι μια Ερινύα θέλει να ρίξει τη μητέρα του πάνω του.

Μέσα από αυτή τη κρίση του, ο Ορέστης, γίνεται πιο ανθρώπινος, κείται κάτω με αφρούς στο στόμα, κουρασμένος, αδύναμος, είναι ένας αντιήρωας.

Στη συνάντησή του με την Ιφιγένεια φαίνεται απογοητευμένος και οργισμένος από θεούς και ανθρώπους (στ. 570-575). Βλέπουμε πόσο περήφανος είναι αφού δεν δέχεται τον οίκτο της (στ.646) και αρνείται την πρόταση να σωθεί μεταφέροντας το γράμμα (στ. 597-608). Βάζει τα ιδανικά του θάρρους, της φιλίας, της γενναιοψυχίας πάνω από τη ζωή του. Δε μπορεί να ζήσει με την ιδέα ότι άφησε το φίλο του να πεθάνει στη θέση του. Επομένως, στους στίχους 597-608, 687-715, ο Ορέστης αποκαλύπτει τη μεγάλη και ανιδιοτελή αγάπη του για το φίλο του, τη γενναία ψυχή του και την ευγένεια και ανωτερότητα του ήθους του. Αντιμετωπίζει το θάνατο με απέραντη μεγαλοσύνη, γαλήνη και ηρεμία. Όλα του τα δεινά τον έχουν κάνει να ξεπεράσει πλέον το φόβο του θανάτου.

Η τραγικότητα του Ορέστη κορυφώνεται όταν εξιστορεί τις συμφορές του στην Ιφιγένεια (στ.939-986). Βγάζει όλη τη πίκρα και τη θλίψη του για τον πολύπαθο παρελθόν του. Εκφράζει τα φιλάδελφα αισθήματα του και δε θέλει να εγκαταλείψει την αδελφή του και να σωθεί (στ. 1007-1011).

Η πρότασή του να σκοτώσουν το Θόα δείχνει ότι δε νιώθει κανένα δισταγμό απέναντι στην επίτευξη του σκοπού του. Μόλις ακούει το σχέδιο της αδερφής του αρχίζει να γεννιέται η ελπίδα στην καρδιά του κι αρχίζει να πιστεύει πως ίσως τελικά σωθούν και βγει αληθινός ο χρησμός του Απόλλωνα, τον οποίο είχε αμφισβητήσει επανειλημμένα (στ. 77, 711-715, 723).

5.9.ζ Ήθος στην “Ανδρομάχη”

Ο Ορέστης στην “Ανδρομάχη” δεν έχει το πρωταγωνιστικό ρόλο αλλά εμφανίζεται στο τέταρτο επεισόδιο (στ. 802-1008). Όπως και στην “Ηλέκτρα” του Σοφοκλή, στην “Ηλέκτρα” του Ευριπίδη και στις “Χοηφόρες” του Αισχύλου, ο ήρωας έρχεται σαν εκδικητής. Όμως, αυτή τη φορά δε θέλει να εκδικηθεί για το φόνο του πατέρα του, αλλά για το γεγονός ότι ενώ ο Μενέλαος παλιά είχε υποσχεθεί σ’ αυτόν την Ερμιόνη, τη παραχώρησε τελικά στο Νεοπτόλεμο (στ.966-970). Έτσι, ο Ορέστης εκμεταλλευόμενος την άσχημη κατάσταση στο σπίτι του Νεοπτόλεμου φτάνει σαν απελευθερωτής της Ερμιόνης από τα βάσανά της (στ. 984) και τη λυτρώνει σκοτώνοντας το Νεοπτόλεμο, όπως λύτρωσε και την Ηλέκτρα σκοτώνοντας τον Αίγισθο και την Κλυταιμνήστρα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τελειώνοντας αυτή την εργασία, διαπιστώνω ότι, μέσα από τη μελέτη του μύθου, την επαφή και γνωριμία αρχαίων τραγωδιών που εμπνεύστηκαν από το πρόσωπο του Ορέστη, ο Ορέστης πρόκειται για μια αινιγματική φιγούρα που από την αρχαιότητα έως τώρα διατηρεί μια μοναδική γοητεία.

Ο Ευριπίδης, ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής που ασχολήθηκαν μ' αυτόν, έδωσαν ο καθένας διαφορετική πλοκή στο μύθο του και τον τοποθέτησαν διαφορετικά απέναντι στο ζήτημα της μητροκτονίας.

Έτσι, ο Αισχύλος παρουσιάζει έναν Ορέστη ανοργάνωτο, όργανο της δίκης και της θεϊκής εντολής. Την στιγμή της μητροκτονίας, λυγίζει και χρειάζεται τον Πυλάδη να του θυμίσει το χρησμό. Στο τέλος αισθάνεται μiasmμένος και κατατρύχεται από Ερινύες.

Στο Σοφοκλή αντίθετα, ο Ορέστης είναι αυτόνομος παράγων, από τον Απόλλωνα μαθαίνει μόνο τον τρόπο με τον οποίο θα σκοτώσει. Οδηγείται στο φόνο από το μίσος του ενάντια στη μητέρα του και έχει την αίσθηση ότι επιτελεί ύψιστο καθήκον γι' αυτό και δεν εμφανίζεται πουθενά μετανιωμένος.

Τέλος, ο Ορέστης του Ευριπίδη οργανώνει μόνος του το σχέδιο δράσης, κρύβεται, φοβάται, σκοτώνει άνανδρα τον Αίγισθο και τα βάζει με τον Απόλλωνα σε σημείο τέτοιο που φτάνει στη βλασφημία. Την κρίσιμη ώρα διστάζει, όπως ο αισχύλειος Ορέστης, αλλά η Ηλέκτρα τον ενθαρρύνει να εκτελέσει το φονικό. Μετά τη τρομερή αυτή πράξη εμφανίζεται μετανιωμένος και άρρωστος αυτή τη φορά όχι από τις Ερινύες, αλλά από τις τύψεις και τα φαντάσματα της φαντασίας του.

Συμπεραίνοντας, λοιπόν, θα λέγαμε ότι, δεν έχει σημασία να ξεχωρίσουμε ποιος από τους αρχαίους τραγικούς ποιητές παρουσίασε καλύτερα το πρόσωπο του Ορέστη, μιας και ο καθένας από αυτούς πρόσθεσε το δικό του λιθαράκι στο μύθο, στα κίνητρα και στη προσωπικότητα του και μας έκανε να δούμε αυτό τον πολυσυζητημένο μητροκτόνο με διαφορετική ματιά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αισχύλος, *Χοηφόροι*, μτφρ.: Ρούσσος Τάσος, Κάκτος, Αθήνα, 1992.

Αισχύλος, *Ευμενίδες*, μτφρ.: Ρούσσος Τάσος, Κάκτος, Αθήνα, 1992

Βάγια. Χρ. Γ., *η προβληματική της σκηνικής παρουσίας και δραματικής λειτουργίας στην τραγωδία του Ευριπίδη "Ορέστης"*.

Baldry H..C. , *Το τραγικό θέατρο στην Αρχαία Ελλάδα*, μτφρ.: Γ. Χριστοδούλου - Λ. Χατζηκώστα, Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1992.

Γκάτση Ε. *Η διαλεκτική του χρόνου στην Ηλέκτρα του Σοφοκλή*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Τμήμα Φιλολογίας, Επιστημονική επετηρίδα φιλοσοφικής σχολής, Ιωάννινα, 2003.

Conacher, D. J. *AESCHYLUS' ORESTEIA: A LITERARY COMMENTARY*, Toronto: University of Toronto Press, 1987

Ευριπίδης, *Ανδρομάχη*, Κάκτος, Αθήνα, 1993

Ευριπίδης, *Ηλέκτρα*, Κάκτος, Αθήνα, 1992.

Ευριπίδης, *Ιφιγένεια εν Ταύροις*, Κάκτος, Αθήνα, 1992.

Ευριπίδης, *Ορέστης*, Κάκτος, Αθήνα, 1992.

Goldhill, Simon, *Aeschylus: The Oresteia*, Cambridge UP, 1992

Goward B., *Αφήγηση και τραγωδία. Αφηγηματικές τεχνικές στον Αισχύλο, το Σοφοκλή και τον Ευριπίδη*, μτφρ.: Ν. Μπεζαντάκος, Καρδαμίτσας, Αθήνα, 2003

Κρεββατάς Δ., *Οι τρεις μεγάλοι τραγικοί: Ευριπίδης, Σοφοκλής, Αισχύλος*, Καστανιώτης, Αθήνα, 1999

Kitto H. D. F., *Η αρχαία ελληνική τραγωδία*, μτφρ: Λ. Ζενάκου, Παπαδήμας, Αθήνα, 1993.

Lesky A., *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων*, Τόμος Α': Από τη γένεση του είδους ως και τον Σοφοκλή, μτφρ.: Ν. Χουρμουζιάδης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα , 1990.

Lesky A., *Η τραγική ποίηση των Αρχαίων Ελλήνων*, Τόμος Β': Ο Ευριπίδης και το τέλος του είδους, μτφρ.: Ν. Χουρμουζιάδης, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα , 1989

Mc Donald M., *Οι όροι της ευτυχίας στις τραγωδίες του Ευριπίδη*, μτφρ.: Ε. Μπελιές, Οδυσσέας, Αθήνα, 1991.

Νικολαΐδου Ε., *Αισχύλος. Ο πατέρας της τραγωδίας*, Σαββάλας, Αθήνα, 2002

Romilly J. de, *Αρχαία ελληνική τραγωδία*, μτφρ.: Ε. Δαμιανού-Χαραλαμποπούλου, Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1976

Romilly J. de, *Η εξέλιξη του πάθους. Από τον Αισχύλο στον Ευριπίδη*, μτφρ.: Μπ. Αθανασίου - Κ. Μηλιαρέση, πρόλογος: Γ. Γιατρομανωλάκης, Το 'Αστυ, Αθήνα, 2000

Romilly J. de, *Η νεοτερικότητα του Ευριπίδη*, μτφρ.: Αγγελική Στασινοπούλου-Σκιαδά, Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα, 1997

Romilly J. de, *Η Ελληνική τραγωδία στο πέρασμα του χρόνου*, μτφρ.: Α. Μπάμπη-Αθανασίου και Κ. Μηλιαρέση, πρόλογος: Μάριος Πλωρίτης, 'Αστυ, Αθήνα, 1996

Ρούσσος Τ., *Ευριπίδου Ηλέκτρα, εισαγωγή-μετάφραση-σημειώσεις*, Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Εκδόσεως Έργων Ελλήνων Συγγραφέων, Αθήνα, 1988.

Σαμουηλίδης Χ., *Ευριπίδου "Ηλέκτρα"*, Γκοβόστης, Αθήνα, 1990.

Sommerstein A.H. *Αισχύλου Ευμενίδες, κριτική και ερμηνευτική έκδοση, μτφρ: Ν. Γεωργατζόγλου*, Κλασική Βιβλιοθήκη Καρδαμίτσα, Αθήνα, 2000.

Σοφοκλής *Ηλέκτρα*, επιμ. Γ. Μιστριώτης, Σακελλαρίου, Αθήνα, 1906.

Pelling C. *Greek tragedy and the historian*, Clarendon Press, Oxford, 1997.

Σοφοκλής *Ηλέκτρα*, μτφρ: Κ. Γεωργουσόπουλος (Κ.Χ. ΜΥΡΗΣ), Κάκτος, Αθήνα, 1992.

Thomson G. *Διαλέξεις για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, η γένεση της τραγωδίας η Ορέστεια του Αισχύλου, ο Οιδίπους τύραννος του Σοφοκλή, η Αρκουδιώτισσα, η ελληνική γλώσσα αρχαία και νέα*. Εκδοτικό Ινστιτούτο Αθηνών

Τσαρούχης Γ. *Ευριπίδου "Ορέστης"*, Καστανιώτη, Αθήνα, 1989.

Vernant, J-P & Naquet, P.V., *Μύθος και Τραγωδία στην Αρχαία Ελλάδα*, Σύγχρονη Αρχαιογνωστική Βιβλιοθήκη Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1988, τόμος Α,

Winnington-Ingram R. P., *Σοφοκλής. Ερμηνευτική προσέγγιση*, μτφρ.: Ν. Πετρόπουλος, Καρδαμίτσας, Αθήνα, 1999

Woodard, T., "The Electra of Sophocles," in *Sophocles*, T. Woodard ed., NJ, 1966.

Χριστόπουλος Μ., *Μιμήσεις Πράξεων. Αφήγηση και δομή στις τραγωδίες των κλασικών χρόνων*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.